

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๕๙๑ – ๖๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๕๔๑

ข้อความต่อไปใน **ทุติยสมันตภาสาทิกาแปล อรรถกถาพระวินัย ขุททกกันทวรรณา โอวาทสิกขาบทที่ ๑ วรรคที่ ๗** เรื่องมารยาทในการแสดงธรรม มีว่า

บทว่า สยนคตสุส มีความว่า ภิกษุผู้ยืนหรือนั่งบนเตียงก็ดี บนตั่งก็ดี บนภูมิประเทศก็ดี แม้สูง จะแสดงธรรมแก่ (คนไม่เป็นไข้) ผู้นอนอยู่ ชั้นที่สุดบนเสื่อลำแพนก็ดี บนพื้นตามปกติก็ตาม ไม่ควร

ท่านนอน ๆ อยู่อย่างนี้ แล้วภิกษุท่านจะมาแสดงธรรมกับท่าน ในขณะนั้น ไม่เป็นการเคารพในธรรม

แต่ภิกษุผู้อยู่บนที่นอน จะนอนบนที่นอนสูงกว่า หรือมีประมาณเสมอกัน แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้อยู่บนที่นอน ควรอยู่ ภิกษุผู้นอน จะแสดงธรรมแก่คนผู้ไม่เป็นไข้ ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี ควรอยู่ แม้ภิกษุนั่ง จะแสดงธรรมแก่คนผู้ยืน หรือว่านั่ง ก็ควร ภิกษุยืน จะแสดงธรรมแก่ผู้ยืนเหมือนกันก็ได้

๒ บทว่า น สฺฐิตน นิสินฺนสุส มีความว่า ถ้าแม้ว่า พระมหาเถระนั่งบนอาสนะ ถาปญฺหาจะภิกษุหนุ่มผู้มายังที่บำรุงของพระเถระแล้วยืนอยู่ เธอไม่ควรกล่าว แต่ด้วยความเคารพ เธอไม่อาจกล่าวกะพระเถระว่า นิมนต์ท่านลุกขึ้นถามเถิด จะกล่าวด้วยตั้งใจว่า เราจักกล่าวแก่ภิกษุผู้ยืนอยู่ข้าง ๆ ควรอยู่

ในคำว่า น ปจฺจโต คจฺจนฺเตน นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้าคนผู้เดินไปข้างหน้า ถาปญฺหากับภิกษุผู้เดินไปข้างหลัง เธอไม่ควรตอบ จะกล่าวด้วยใส่ใจว่า เราจะกล่าวกับภิกษุผู้อยู่ข้างหลัง สมควร จะสาธยายธรรมที่ตนเรียนร่วมกัน ควรอยู่ จะกล่าวกะบุคคลผู้เดินคู่เคียงกันไป ก็ควร

แม้ในคำว่า น อุปกณฺเฐ นี้ ก็มีวินิจฉัยว่า แม้ชนทั้งสองเดินคู่เคียงกันไปในทาง
เกวียน ตามทางล้อเกวียนคนละข้าง หรือออกนอกทางไป จะกล่าวก็ควร

สำหรับเรื่องของกรณอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อมในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่บุคคล
ที่อยู่ในบ้าน จนกระทั่งถึงบุคคลภายนอกบ้าน พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงไว้โดย
ละเอียด

อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ตติยปัณณาสก์ ข้อ ๓๘๑ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสัตบุรุษ ผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ปฏิบัติผิดในบุคคล ๒
จำพวก ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ให้ถูกทำลาย เขาย่อมเป็นไปกับด้วยโทษ ถูกผู้รู้
ติเตียน ทั้งได้ประสบบาปเป็นอันมากอีกด้วย บุคคล ๒ จำพวกเป็นไหน คือ
มารดา ๑ บิดา ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสัตบุรุษผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ปฏิบัติผิดใน
บุคคล ๒ จำพวกนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ให้ถูกทำลาย เขาย่อมเป็นไปกับ
ด้วยโทษ ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบาปเป็นอันมากอีกด้วย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษผู้ฉลาด เฉียบแหลม ปฏิบัติชอบในบุคคล ๒
จำพวก ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย เขาย่อมไม่มีโทษ ไม่ถูกผู้รู้
ติเตียน ทั้งได้ประสบบุญเป็นอันมากอีกด้วย บุคคล ๒ จำพวกเป็นไหน คือ
มารดา ๑ บิดา ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษผู้ฉลาด เฉียบแหลม ปฏิบัติชอบใน
บุคคล ๒ จำพวกนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย เขาย่อมไม่มี
โทษ ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบุญเป็นอันมากอีกด้วย ฯ

ท่านอยากจะดับกิเลสถึงนิพพาน แต่ถ้าไม่รู้หน้าที่ของท่านที่จะปฏิบัติต่อผู้ที่ควร
นอบน้อมอย่างยิ่ง คือ มารดาบิดา แสดงว่ากิเลสของท่านมากมายหนาแน่นเหลือเกิน
จะดับกิเลสถึงพระนิพพานเป็นพระอริยบุคคลได้อย่างไร เพราะขาดการที่จะอบรม
เจริญสติให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงซึ่งเป็น
ชีวิตประจำวัน เพราะว่าแต่ละท่านย่อมมีมารดาบิดาที่เคารพ เป็นบุคคลที่ควรแสดงความ
นอบน้อม เพราะฉะนั้น ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกถึงสภาพธรรมซึ่งเป็นอกุศลจิตซึ่งมี
ต่อท่าน การขัดเกลากิเลสก็ยากนักที่จะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ข้อความต่อไป

ข้อ ๓๘๒

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสัตบุรุษผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ปฏิบัติผิดในบุคคล ๒ จำพวก ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ให้ถูกทำลาย เขาย่อมเป็นไปกับด้วยโทษ ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบาปเป็นอันมากอีกด้วย บุคคล ๒ จำพวกเป็นไหน คือ พระตถาคต ๑ สาวกของพระตถาคต ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสัตบุรุษผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ปฏิบัติผิดในบุคคล ๒ จำพวกนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ให้ถูกทำลาย เขาย่อมเป็นไปกับด้วยโทษ ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบาปเป็นอันมากอีกด้วย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษผู้ฉลาดเฉียบแหลม ปฏิบัติชอบในบุคคล ๒ จำพวก ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย เขาย่อมไม่มีโทษ ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบุญเป็นอันมากอีกด้วย บุคคล ๒ จำพวกเป็นไหน คือ พระตถาคต ๑ สาวกของพระตถาคต ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษผู้ฉลาดเฉียบแหลม ปฏิบัติชอบในบุคคล ๒ จำพวกนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย เขาย่อมไม่มีโทษ ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบุญเป็นอันมากอีกด้วย ฯ

ท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่า จะปฏิบัติต่อท่านที่กล่าวมาแล้วอย่างไร ทราบว่า ควรจะนอบน้อมเคารพบูชาท่าน แต่ว่าวิธีที่จะแสดงความนอบน้อมเคารพบูชาท่านนั้น ควรจะกระทำอย่างไร

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เทวทูตวรรคที่ ๔ พรหมสูตร ข้อ ๔๗๐ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สกฺขลโคบุตรนุชามารดาบิดาในเรือนตน สกฺขลนั้นมีพรหม สกฺขลโคบุตรนุชามารดาบิดาในเรือนตน สกฺขลนั้นมีบูรพาจารย์ สกฺขลโคบุตรนุชามารดาบิดาในเรือนตน สกฺขลนั้นมีอาหุไนยบุคคล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหมนี้ เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบูรพาจารย์นี้ เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าอาหุไนยบุคคลนี้ เป็นชื่อของมารดา

และบิดา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตร ฯ

มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์บุตร ท่านเรียกว่าพรหม ว่าบุรพาจารย์ และว่าอาหุ-
ไนบุคคล เพราะฉะนั้น บัณฑิตพึงนมัสการและสักการะมารดาบิดาด้วยข้าว น้ำ ผ้า
ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำ และการล้างเท้าทั้งสอง เพราะการปรนนิบัติใน
มารดาบิดานั้นแล บัณฑิตย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง เขาละไปแล้ว ย่อมบันเทิงใน
สวรรค์

ถ. อย่างเราเป็นภิกษุ เป็นผู้มีธรรมเหนือกว่ามารดาบิดาผู้เป็นคฤหัสถ์ ถ้า
หากว่าพระภิกษุต้องการจะปรนนิบัติมารดาบิดาในฐานะที่ท่านไม่สามารถช่วยตัวเองได้
หากความลำบากจะบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น มารดาบิดาจะได้รับวิบากนั้นหรือไม่ จะเป็น
ผลกรรมหรือไม่

ส. พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต ทรงบัญญัติพระวินัยให้พระภิกษุเกื้อกูล
อุปการะแก่มารดาบิดาไว้หลายประการในเรื่องของอาหาร ในเรื่องของผ้า ในเรื่องของ
การเจ็บไข้ ในเรื่องของการปรุงยารักษาโรค ในเรื่องของการพยาบาลเท่าที่เหมาะสม
แก่เพศบรรพชิต เพราะเหตุว่า การกระทำนั้นเป็นกุศล เป็นกิจที่ควรกระทำ กระทำได้

อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ข้อ ๒๗๘ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการกระทำตอบแทน ไม่ได้ง่ายแก่ท่านทั้งสอง
ท่านทั้ง ๒ คือใคร คือ มารดา ๑ บิดา ๑

เพื่อให้ท่านผู้ฟังระลึกถึงกิจหน้าที่ของท่านที่จะเจริญกุศล ควรจะทราบว่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้ท่านอุปการะกระทำตอบแทนคุณมารดาบิดาอย่างไร

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุตรพึงประคับประคองมารดาด้วยปาข้างหนึ่ง พึง
ประคับประคองบิดาด้วยปาข้างหนึ่ง เขามีอายุ มีชีวิตอยู่ตลอดร้อยปี และเขาพึง
ปฏิบัติท่านทั้ง ๒ นั้น ด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการดัด และ

ท่านทั้ง ๒ นั้น พึงถ้อยอุจจาระปัสสาวะบนป่าทั้งสองของเขานั้นแหละ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนั้น ยังไม่ชื่อว่าอันบุตรทำแล้ว หรือทำตอบแทนแล้วแก่ มารดาบิดาเลย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง บุตรพึงสถาปนามารดาบิดาในราชสมบัติ อันเป็น อิศราธิปไตย ในแผ่นดินใหญ่อันมีรัศมี ๗ ประการมากมายนี้ การกระทำกิจอย่างนั้น ยังไม่ชื่อว่าอันบุตรทำแล้ว หรือทำตอบแทนแล้วแก่มารดาบิดาเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย

ส่วนบุตรคนใด ยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธา ให้สมาทานตั้งมั่นในศรัทธา สัมปทา ยังมารดาบิดาผู้ทุศีล ให้สมาทานตั้งมั่นในศีลสัมปทา ยังมารดาบิดาผู้มีความตระหนี่ ให้สมาทานตั้งมั่นในจาคสัมปทา ยังมารดาบิดาผู้ทราบบัญญา ให้สมาทานตั้งมั่นในปัญญาสัมปทา ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล การกระทำอย่างนั้น ย่อมชื่อว่าอันบุตรนั้นทำแล้ว และทำตอบแทนแล้วแก่มารดาบิดา ฯ

เป็นการกระทำที่ยาก เพราะเหตุว่าในการที่จะบำรุงประคับประคองมารดาด้วย ปาข้างหนึ่ง บิดาด้วยปาข้างหนึ่ง และนวด อบกลืน ให้อาบน้ำ หรือว่าให้ท่านทั้งสอง ถ้อยอุจจาระ ปัสสาวะบนป่าทั้งสอง ก็ยังคงไม่ยากเท่ากับการที่บุตรคนใดยังมารดา บิดาผู้ไม่มีศรัทธา ให้สมาทานตั้งมั่นในศรัทธาสัมปทา ยังมารดาบิดาผู้ทุศีล ให้สมาทานตั้งมั่นในศีลสัมปทา ยังมารดาบิดาผู้มีความตระหนี่ ให้สมาทานตั้งมั่นใน จาคสัมปทา ยังมารดาบิดาผู้ทราบบัญญา ให้สมาทานตั้งมั่นในปัญญาสัมปทา

เพราะฉะนั้น โดยมาก มารดาบิดาทั้งหลายย่อมคิดว่า ท่านเป็นผู้กระทำกิจ อบรมสั่งสอนบุตรธิดา ส่วนการที่บุตรธิดาจะตอบแทนท่านโดยการที่ท่านผู้มีศรัทธา ยังไม่ตั้งมั่นให้ตั้งมั่น ให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาค ถึงพร้อมด้วยปัญญา ก็คงต้องอาศัยกุศลจิต และมีความอดทน มีความพากเพียรที่จะกระทำด้วยจิตที่อ่อน นุ่ม เคารพ เป็นกุศลจริง ๆ ส่วนการที่จะเป็นผลมากน้อยเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ เหตุปัจจัย แต่ให้ทราบว่ นั่นเป็นกิจ เป็นหน้าที่โดยตรงที่แท้จริงที่ควรจะทำต่อ

มารดาบิดาด้วย ไม่ใช่เพียงแต่อุปการะตอบแทนท่านด้วยกาย เป็นกิจที่กระทำไดยาก และส่วนมากก็อาจจะลืมคิดถึงมารดาบิดา หรือคิดถึงน้อยกว่าบุตรธิดา

อังคตตฺตนิกาเย ทุกนิบาต พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ข้อ ๒๗๗

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงภูมิอัสตบุรุษและอัสตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุทั้งหลายนั้นทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ภูมิอัสตบุรุษเป็นไฉน อัสตบุรุษย่อมนเป็นคนนอกตัญญูกตเวที ก็ความเป็นคนนอกตัญญูกตเวทีนี้ อัสตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นคนนอกตัญญูกตเวทีนี้ เป็นภูมิอัสตบุรุษทั้งสิ้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอัสตบุรุษย่อมนเป็นคนกตัญญูกตเวที ก็ความเป็นคนกตัญญูกตเวทีนี้ อัสตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นคนกตัญญูกตเวทีทั้งหมดนี้ เป็นภูมิอัสตบุรุษ ฯ

สำหรับเรื่องของการที่จะปฏิบัติต่อพระตถาคตและสาวกของพระตถาคต ซึ่งหมายถึงการนอบน้อมแสดงความเคารพต่อพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ใน **ปัญจสมันตปาสาทิกาแปล อรรถกถาพระวินัย ปิรवारวรรณนา กติปจจาวรรณนา ว่าด้วยอคาระ ๖** มีข้อความว่า

วินิจฉัยในคำว่า พุทธะ อคารโว เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้

ผู้ใด เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ไม่ไปสู่ที่บำรุง เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ไม่ไปสู่เจดีย์สถาน โพธิสถาน ไม่ไหว้เจดีย์หรือต้นโพธิ์ ทางร่มและสวมรองเท้าเที่ยวไปบนลานเจดีย์ พึงทราบว่า คนผู้นั้นไม่มีความเคารพในพระพุทธเจ้า

ฝ่ายผู้ใด อาจอยู่แท้ แต่ไม่ไปสู่ที่พึงธรรม ไม่สวดสรภัญญะ ไม่กล่าว
ธรรมกถา ทำลายโรงธรรมสวณะเสีย แล้วไป มีจิตฟุ้งซ่านหรือไม่เอื้อเพื่อนั่งอยู่ พึง
ทราบ ว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในพระธรรม

ผู้ใด ไม่ประจักษ์แจ้งถึงความยำเกรงในพระเถระ ภิกษุใหม่และภิกษุผู้ปาน
กลาง แสดงความคะนองกายในที่ทั้งหลาย มีโรงอุโบสถ เป็นต้น ไม่ไหว้ตามลำดับ
ผู้แก่ พึงทราบ ว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในพระสงฆ์

ฝ่ายผู้ใด ไม่สมทานศึกษาไตรสิกขาเสียเลย พึงทราบ ว่า ผู้นั้นไม่มีความ
เคารพในสิกขา

ฝ่ายผู้ใด ตั้งอยู่ในความประมาท คือ ในความอยู่ปราศจากสติเท่า่นั้น ไม่
พอกพูนลักษณะแห่งความไม่ประมาท พึงทราบ ว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในความไม่
ประมาท

อนึ่ง ผู้ใดไม่กระทำเสียเลยซึ่งปฏิสังขาร ๒ อย่างนี้ คือ อามิสปฏิสังขาร
ธรรมปฏิสังขาร พึงทราบ ว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในปฏิสังขาร

ส่วนเนื้อความในคารวนิทเทส พึงทราบในลักษณะที่ตรงกันข้ามที่กล่าวแล้ว

ถ. ผู้ที่เข้าไปในโบสถ์โดยไม่ถอดรองเท้า หรือที่ศาลาการเปรียญก็ดี ถ้าม
ว่า จะเป็นการเคารพหรือ

สุ. เป็นมารยาททั่วไป ซึ่งจะต้องเป็นไปตามบุคคล ตามกาลเทศะด้วย ที่
สำคัญที่สุด ถอดรองเท้าแล้วก็จริง แต่ไม่เคารพได้ไหม จิตยังมีอกุศลเกิดขึ้น ความ
หยาบกระด้าง บางครั้งแสดงความเคารพ บางครั้งไม่แสดงความเคารพ ทั้ง ๆ ที่ก็
อยากจะแสดงความเคารพ แต่จิตที่ไม่อ่อนน้อมเกิดขึ้นขณะใด ไม่ได้แสดงความเคารพ
ในขณะนั้น เป็นเรื่องให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน

การที่จะแสดงความเคารพนี้ บางท่านอาจจะไม่ทราบว่า จะแสดงอย่างไรใน
สถานที่ต่าง ๆ เป็นต้นว่า ในสถานที่แห่งหนึ่ง การแสดงความเคารพต่อสถานที่นั้น
อาจจะต้องใส่รองเท้า จึงจะแสดงถึงความเคารพในสถานที่ก็เป็นได้ หรือว่าในสถานที่
อื่น การแสดงความเคารพต้องถอดรองเท้า จึงจะเป็นการแสดงถึงความเคารพก็เป็นได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของมารยาทที่ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นเรื่องที่ต้องศึกษา เฉพาะสถานที่ เฉพาะเหตุการณ์ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ สภาพของจิต ไม่ว่าจะใส่ รองเท้า หรือจะถอดรองเท้าก็ตาม สติสามารถระลึกได้ตามความเป็นจริงได้ว่า ในขณะที่ นั้นเป็นกุศลหรืออกุศล ประกอบด้วยสภาพของจิตที่อ่อนนุ่ม อ่อนโยน มีความเคารพ ในสถานที่นั้น หรือว่าปราศจากความเคารพ เพราะเหตุว่า เป็นจิตที่กระด้าง หรือว่า เป็นจิตที่สำคัญตนในขณะนั้น

๕๙๒

ถ. พุทธบริษัททุกคนน่าจะรู้ว่า สถานที่ที่ทำปาติโมกข์เป็นสถานที่ที่ควรทำความเคารพ และการที่ถอดรองเท้าขึ้น เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา เป็นการแสดงความเคารพ เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีจิตเคารพ แต่ไม่ถอดรองเท้าขึ้น กระผมเห็นว่าเป็นไปได้ยาก

ส. บางครั้ง บางสถานที่ ต้องแต่งตัวให้สวยครบเครื่องจึงจะเป็นการแสดงความเคารพ ถ้าทำสกปรก หรือไม่ใส่รองเท้า ก็อาจจะหมายถึงการแต่งตัวไม่เรียบร้อยก็ได้ เพราะฉะนั้น แล้วแต่บุคคล แล้วแต่สถานที่ แล้วแต่กาละ ข้อสำคัญที่สุด คือ สภาพของจิตในขณะนั้น

แม้จำเป็นที่จะต้องใส่รองเท้า แต่ว่าสติระลึกรู้ลักษณะของจิตที่อ่อนโยน และเป็นไปในความเคารพ ก็ยังดีกว่าในขณะที่ถอดรองเท้า แต่จิตขณะนั้นกระด้าง ถอดนสำคัญตน ซึ่งสติจะรู้ลักษณะของจิตได้ชัดเจน ถ้าดูเพียงภายนอก ไม่มีใครสามารถจะทราบได้ว่า จิตของผู้ที่ใส่รองเท้า หรือว่าจิตของผู้ที่ถอดรองเท้า มีความเคารพอ่อนน้อมในขณะนั้น แต่ทั้ง ๆ ที่ถอดรองเท้า จิตอาจจะหยาบกระด้างถือตัวก็ได้

ถ. เป็นประเพณีที่ดีชนิดหนึ่ง

ส. เพราะฉะนั้น ก็ศึกษาประเพณีโดยละเอียดว่า สำหรับบุคคลใดควรจะกระทำอย่างไร และบุคคลนั้นก็กระทำตามควรแก่ฐานะของบุคคลนั้น แต่ว่าจิตของท่านเองนั้นสำคัญที่ว่า ถ้าขณะนั้นสติไม่ระลึกรู้ จะไม่ทราบเลยว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ท่านถอดรองเท้าแล้ว ท่านอาจจะคิดว่าเป็นกุศลแล้ว แต่ความจริงอกุศลจิตก็ยังสามารถเกิดได้ แม้ว่าท่านจะถอดรองเท้าแล้ว

ถ. พระเจ้าพิมพิสารถูกพระเจ้าอชาตศัตรูสั่งให้เอาเม็ดกรีดพระบาทของท่าน ก็เป็นเพราะวิบากของท่าน ซึ่งครั้งหนึ่งท่านเคยใส่รองเท้าเข้าไปในพระอุโบสถ นี่ก็เป็น

กรรมชนิดหนึ่ง แต่ถ้าบุคคลมีจิตนอบน้อมใส่รองเท้าเข้าไปในโรงอุโบสถ กรรมนี้จะไม่เกิดหรือ

ส. ถ้าจะให้ละเอียด ต้องทราบถึงเจตนาที่เกิดกับจิตในขณะที่พระเจ้าพิมพิสารใส่รองเท้าเข้าไป

ถ. เรื่องใส่รองเท้าเข้าไปในโบสถ์ ผมว่าแล้วแต่กาลสมัย สมัยหนึ่งรู้สึกว่าการใส่รองเท้า ไม่เรียบร้อย ถึงจะเข้าไปในโบสถ์ก็ใส่ได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ใจเรา เราเข้าไปด้วยโอหัง หรือโมหจริต หยิ่งยโส เรื่องนี้อยู่ที่จิตและกาลเทศะ

ส. การไหว้ เป็นไปได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในบางครั้ง ทั้ง ๆ ที่ท่านเคยเคารพกราบไหว้ในสิ่งที่ควรเคารพกราบไหว้ ในบางเวลา ในบางกาลที่ท่านอาจจะทำไม่ได้ แต่ท่านยังคงมีความนอบน้อมทางใจได้ เป็นการไหว้ทางใจ

ถ. จริงอย่างอาจารย์ว่า เช่น มัฏฐกุนทลีย์ ใคร ๆ ก็รู้จัก นิทานธรรมบท มัฏฐกุนทลีย์เป็นลูกพราหมณ์คนหนึ่ง พ่อแม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ วันหนึ่งมัฏฐกุนทลีย์เจ็บ พ่อไม่พาไปหาหมอ เอายากลางบ้านมาให้กิน หน้าเข้าซึกไม่ดีจะตายแล้ว พ่อเห็นลูกทำไม่ดีเข้าตริทุตแล้ว ก็นำไปนอนไว้ที่ระเบียง เพราะเกรงว่าคนมาเยี่ยมจะเห็นสมบัติเข้า เผอิญวันนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเสด็จพระญาณเห็นมัฏฐกุนทลีย์จะตาย ท่านก็เสด็จมา มัฏฐกุนทลีย์ที่แรงแกนอกผืนหลังเข้าระเบียง เห็นแสงสว่างวาบมา ก็พลิกตัว เห็นพระผู้มีพระภาค มือยกขึ้นไหว้ไม่ได้ จะลุก ก็ลุกไม่ได้ ทำใจให้เลื่อมใสอย่างเดียวเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ที่อาจารย์กล่าวเป็นการถูกต้อง มือไหว้ไม่ได้ นั่งพับเพียบไม่ได้ แต่ใจเลื่อมใส ไปสวรรค์ได้เหมือนกัน อย่างเช่นมัฏฐกุนทลีย์นี้

ส. ขอยกตัวอย่าง วัดที่เมืองไทยนี้มากหรือน้อย วัดที่ ๑ ก็ไหว้ทางกาย วัดที่ ๒ ก็ไหว้ พอผ่านไปสัก ๑๐ วัด ๒๐ วัด ยังไหว้อยู่หรือไม่ บางทีความนอบน้อมนี้เป็นไปโดยทางใจ ไม่ได้เป็นไปทางกายก็ได้ อย่างอยุธยา บางท่านก็ไหว้ไปตลอดจนกระทั่งเผลอไหว้ร้านตัดผมเข้า

ถ. ผมมีตัวอย่างจริง ๆ ผมบวชอยู่วัดอนงค์ คุณสอนเป็นคนตาบอด และเป็นคนแปลก ๆ ตอนนั้นไปไปกุฏิพระครูคำ คุณสอนก็นั่งเหยียดเท้าไปทางพระอุโบสถ พระครูคำก็บอกว่า อย่าเหยียดเท้าไปทางพระอุโบสถ แต่จะเหยียดไปทางไหนก็พระอุโบสถทั้งนั้น วัดลำเพ็ญ วัดพิชัยญาติ เราก็นั่งเหยียดไปโดยจิตเป็นกุศล อย่างที่อาจารย์ว่า อยุธยาวัดตั้ง ๘๐ วัด

ส. ข้อสำคัญที่สุด คือ ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ลักษณะของจิต ในขณะนั้นเป็นจิตที่อ่อนโยน นอบน้อม โดยที่จะแสดงทางกายหรือไม่แสดงก็ได้ จะแสดงทางวาจาหรือไม่แสดงก็ได้ แต่สติจะรู้รู้ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้น ซึ่งก็อย่าถือเป็นข้อแก้ตัว เพราะบางครั้งที่ไม่ไหว มาจากจิตที่หยาบกระด้าง แต่บางครั้งจิตอ่อนโยน อาจจะทำให้ไหวหรือไม่ไหว ก็เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น ควรที่จะรู้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ตรงต่อลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้น เพราะท่านไม่สามารถมีกุศลจิตได้ตามความต้องการหรือตลอดเวลา ไม่ใช่พอไปถึงวัดก็เกิดกุศลจิตตลอด บางครั้งบางขณะอกุศลจิตก็เกิดขึ้นเป็นไป เพราะฉะนั้น ถ้าขณะใดไม่ไหว สติเกิด จะรู้ว่าขณะที่ไม่แสดงออกทางกาย จิตเป็นสภาพที่อ่อนโยน หรือว่าเป็นสภาพของอกุศลจิตที่หยาบกระด้าง ก็ต้องตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น ๆ ตามความเป็นจริง ท่านจึงจะขัดเกลากิเลสของท่านได้ยิ่งขึ้น เพราะเห็นว่า จิตของท่านยังมีความหยาบกระด้าง เป็นอกุศล เพราะฉะนั้นสะสมมากเหลือเกิน

ถ. คนส่วนมากไหว เพราะคิดว่าศักดิ์สิทธิ์ งามาย เพื่อขออะไรให้ตัวเอง ผมถือว่าไหวด้วยความงามายไม่ใช่บ่อยเลย

ส. เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด เพราะจะทำให้รู้รู้ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้นตามความเป็นจริงได้

ก่อนที่จะเจริญสติปัฏฐานซึ่งเป็นการอบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ปัญญาจะพิจารณารู้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง แต่ละท่านก็คงจะติดในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความยึดมั่นในเทพบ้าง หรือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นบ้าง แต่ถ้าจะรู้

ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จะรู้ในความเป็นอนัตตา ในความเป็นสิ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งถ้าไม่มีอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นเหตุ ผลนั้น ๆ ย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ต้องเป็นกรรมของท่านเอง เหตุต้องมาจากตัวท่าน สภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นปรากฏนั้น จึงเกิดขึ้นกับท่าน ซึ่งการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ตัวตน จะทำให้ละคลายสัสสพตปราคาส การยึดมั่น ความมกมาย การยึดถือในสิ่งอื่น ที่ไม่ใช่เป็นการเชื่อมั่นในเหตุและผล คือ กรรมและวิบาก

แต่ก่อนนั้นก็มีหลายท่านซึ่งติดอย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ต่อเมื่อได้เป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัญญา ก็ละคลาย และทิ้งการยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เป็นเหตุเป็นผลออกได้

ถ. การอธิษฐานจิต ขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยดลบันดาลให้เราบรรลุมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ หรือสิ้นอาสวกิเลส อันนี้เป็นการถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่

ส. ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย

ถ. ในการที่เราทำความทำดี หรือผลบุญต่าง ๆ ขอให้ได้บรรลุมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เป็นการขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดลบันดาลใหม่

ส. ขึ้นอยู่กับความเข้าใจ คุณพระศรีรัตนตรัยคืออะไร อยู่ที่ไหน ขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้ที่คิดอย่างนั้น

พระศรีรัตนตรัย ทุกคนน่าจะเข้าใจดีแล้ว ได้แก่ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งถ้าไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้อนุเคราะห์สัตว์โลก ย่อมไม่มีผู้ใดสามารถที่จะรู้หนทางที่จะประพฤติปฏิบัติดำเนินไปสู่การดับทุกข์ได้ และพระธรรมก็เป็นสิ่งซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติ ไม่ใช่อยู่เฉย ๆ และขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยมาคุ้มครองโดยไม่ประพฤติปฏิบัติ ส่วนตนเองอาจจะทำกรรมซึ่งเป็นอกุศล และไม่เข้าใจในคุณของพระศรีรัตนตรัย เพราะฉะนั้น ก็ไม่ทราบว่าคุณของพระศรีรัตนตรัย คือ คุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น เป็นปัจจัยที่จะให้ได้รับวิบากอย่างไร

สำหรับเรื่องของคารวะ ๖ จะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องของการปฏิบัติทั้งสิ้น เช่น ข้อที่ ๑ การเคารพในพระพุทธเจ้า คือ เมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ ไปสู่ที่

บำรุง นี่ก็คือการปฏิบัติ เมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ไปสู่เจตีสถาน โภธิสถาน ให้พระเจดีย์หรือต้นโพธิ์ นี่ก็เป็นการปฏิบัติ เป็นการกระทำความเคารพในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

สำหรับการไม่เคารพในธรรม คือ ผู้ที่สามารถจะไปฟังธรรมได้ แต่ไม่ไปสู่ที่ฟังธรรม ไม่สวดสรภัญญะ ไม่กล่าวธรรมกถา ทำลายโรงธรรมสวณะเสีย แล้วไป มีจิตฟุ้งซ่านหรือไม่เอื้อเฟื้อ นั่งอยู่ ฟังทราบว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในพระธรรม

ถ้าเคารพจริง ย่อมกล่าวธรรมกถา และมีจิตไม่ฟุ้งซ่านในขณะที่ฟังธรรม คือ ฟังธรรมด้วยความเคารพ เป็นการเคารพในธรรม

สำหรับผู้ที่ไม่มีความเคารพในสงฆ์ ก็ไม่ยำเกรงในพระเถระ ในภิกษุใหม่ และในภิกษุผู้ปานกลาง และแสดงความคะนองกายในที่ทั้งหลาย มีโรงอุโบสถ เป็นต้น หรือว่าสำหรับพระภิกษุ ก็ไม่ไหว้ตามลำดับผู้แก่ ก็ทราบได้ว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในพระสงฆ์

และสำหรับการไม่เคารพในสิกขา มีข้อความว่า

ฝ่ายผู้ใด ไม่สมาทานศึกษาไตรสิกขาเสียเลย ฟังทราบว่า ผู้นั้นไม่มีความเคารพในสิกขา

คือ ไม่เห็นประโยชน์ ไม่เห็นคุณค่า ไม่เคารพ จึงไม่ศึกษา นั่นเป็นการไม่เคารพในสิกขา คือ ไม่เคารพในการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่เห็นคุณ ไม่เห็นประโยชน์ แต่สำหรับผู้ที่มีความเคารพในไตรสิกขา คือ เห็นประโยชน์ และศึกษาด้วยความเคารพ

สำหรับผู้ที่ไม่เคารพในความไม่ประมาท คือ ผู้ที่อยู่ปราศจากสติ ไม่พอกพูนลักษณะแห่งความไม่ประมาท แสดงว่า ไม่มีความเคารพในความไม่ประมาท

เพราะฉะนั้น การเคารพทั้งหมดเป็นเรื่องของการปฏิบัติ ถ้าเคารพในความไม่ประมาท คือ สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม เป็นการพอกพูนลักษณะแห่งความไม่ประมาท เพราะเห็นคุณ เห็นประโยชน์ จึงมีความเคารพในความไม่ประมาท

หรือแม้ในเรื่องปฏิสังขาร ๒ อย่าง คือ อามิสปฏิสังขาร กับธรรมปฏิสังขาร ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเห็นคุณ เห็นประโยชน์ในการต้อนรับด้วยอามิส ด้วยวัตถุสิ่งของ

ซึ่งจะเป็นที่สบายใจสะดวกใจแก่ผู้ที่มาเยี่ยมเยียน ผู้นั้นก็เป็นผู้ที่ปฏิบัติ คือ ให้
อามิสปฏิสันถาร

สำหรับธรรมปฏิสันถาร ก็เป็นผู้ที่เคารพในธรรมปฏิสันถาร เพราะเห็นคุณค่า
ของธรรมว่า สิ่งที่ดีควรให้ที่สุดคือธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อพบปะบุคคลใด ก็มี
ธรรมปฏิสันถาร เพราะว่าเป็นผู้ที่ความเคารพในธรรมปฏิสันถาร

เรื่องของการเคารพ เป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่า เรื่อง
ของการที่จะละคลายกิเลสเป็นสิ่งที่ละเอียด ตราบโศคติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพ
ธรรมที่เกิดขึ้นจริง ๆ ย่อมไม่สามารถที่จะถึงความดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ซึ่ง
ชีวิตประจำวันในวันหนึ่ง ๆ ก็มีจิตใจที่เป็นกุศลบ้าง อุกุศลบ้าง เช่น ในขณะที่จิต
อ่อนโยน มีความนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม ในขณะนั้นเป็นกุศล ถ้าสติระลึกรู้ ก็
เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

สำหรับการแสดงความนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อมอย่างไร ใน **พระวินัยปิฎก
ปริวาร เรื่องบุคคลไม่ควรไหว้** เป็นเรื่องของกาลที่จะแสดงความเคารพว่า ควรจะ
แสดงความเคารพในเวลาที่เหมาะสมสมควรด้วย

ข้อ ๑๒๒๕

ท่านพระอุบาลีได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ มีเท่าไรหนอแล พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุบาลี ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้นี้มี ๕ ๕ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุผู้เข้าไปสู่ละแวกบ้าน อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๒. ภิกษุผู้เข้าไปสู่ถนน อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๓. ภิกษุผู้อยู่ในที่มีด อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

ซึ่งข้อความใน **ปัญจสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ปริวาร
วรรคนา** อธิบายว่า

ถ้าให้ผู้ที่อยู่ในที่มีด บางทีหน้าผากของผู้ให้ก็จะกระทบกับเท้าเตี๋ยง เป็นต้น
ซึ่งจะทำให้บาดเจ็บ

๔. ภิกษุผู้ไม่เอาใจใส่ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรให้

หมายความว่า ในขณะที่ท่านเป็นผู้ที่ไม่ได้สนใจในเรื่องการให้ เพราะว่าท่าน
กำลังเป็นผู้ที่ขวนขวายในการประกอบกิจการงานอยู่

๕. ภิกษุผู้หลับ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรให้

ดูกร อุบาลี ภิกษุอันภิกษุทั้งหลายไม่ควรให้ มี ๕ นี้แล

๕๙๓

ถ, ที่ว่าภิกษุผู้เป็นศรัทธา ไม่ควรไหว้ และในอรรถกถาบอกว่า ถ้าไหว้แล้ว อาจจะถูกเตะ ผมยังสงสัยอยู่ ศรัทธามาไหว้ อาจจะคืนดีได้ ก็ควรจะไหว้

ส. ถ้าคืนดี ก็ดี แต่ว่ากำลังโกรธ ๆ อารมณ์อย่างนั้นใครจะทราบว่า จะได้รับอะไรเป็นของตอบแทน

ถ, การเป็นศรัทธาผ่านมานานแล้ว มาพบหน้ากัน ตอนหลังไหว้ก็ได้

ส. ถ้าดีกันได้ ก็เหมาะสม แต่ถ้ายังไม่ดี ก็ไม่ทราบว่า ศรัทธานั้นจะเป็นศรัทธาที่ร้ายสักแค่ไหน ไม่มีใครทราบใจของศรัทธาได้ ก็ปลอดภัยไว้ก่อน

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร อุบาลี ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ แม้อื่นอีก ๕ ๕ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้เวลาดื่มยา

๒. ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ในโรงภัตต

๓. ภิกษุผู้เป็นศรัทธา อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

ข้อความในอรรถกถา มีอธิบายว่า ถ้าไหว้ผู้เป็นศรัทธา อาจจะถูกผู้นั้นประหารเอาด้วยเท้าก็ได้

๔. ภิกษุผู้กำลังคิดเรื่องอื่น อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๕. ภิกษุกำลังเปลื้องกาย อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

ดูกร อุบาลี ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ ๕ นี้แล

ดูกร อุบาลี ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ แม้อื่นอีก ๕ ๕ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุกำลังเคี้ยว อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๒. ภิกษุกำลังฉัน อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๓. ภิกษุกำลังถ่ายอุจจาระ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๔. ภิกษุกำลังถ่ายปัสสาวะ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๕. ภิกษุถูกสงฆ์ยกวัตร อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
 ดูกร อุบาลี ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ ๕ นี้แล

ข้อความอธิบายว่า

ภิกษุถูกยกวัตรด้วยอุกเขปนียกรรมแม้ทั้ง ๓ อย่าง คือ การลงโทษยกเสียจากหมู่ หรือว่าห้ามร่วมกินร่วมนอน ห้ามร่วมทำสังฆกรรม แต่สำหรับบุคคล ๔ จำพวกอันสงฆ์ลงโทษด้วยตชชนียกรรม คือ ตาหนีโทษ เป็นต้น ควรไหว้ แม้อุโบสถปวารณา ย่อมได้กับบุคคลเหล่านั้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร อุบาลี บุคคลอันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ แม้อื่นอีก ๕ ๕ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุผู้อุปสมบททีหลัง อันภิกษุผู้อุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้
๒. อนุปลัมบัน อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
๓. ภิกษุมีสังวาสต่างกัน มีพรรษาแก่กว่า เป็นอธรรมวาที่ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๔. สตรี อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

๕. บัณเฑาะก์ อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้

ดูกร อุบาลี บุคคลอันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ ๕ นี้แล

ดูกร อุบาลี บุคคลอันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ แม้อื่นอีก ๕ ๕ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุอยู่ปริวาส อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
 ๒. ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
 ๓. ภิกษุผู้ควรมานัต อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
 ๔. ภิกษุประพาศติมานัต อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
 ๕. ภิกษุผู้ควรอัฏฐาน อันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้
- ดูกร อุบาลี บุคคลอันภิกษุทั้งหลายไม่ควรไหว้ ๕ นี้แล

ข้อความต่อไปมีว่า

บุคคลควรไหว้

ข้อ ๑๒๒๖

ท่านพระอุบาลีทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ภิกษุ อันภิกษุทั้งหลายควรไหว้ มีเท่าไรหนอแล พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุบาลี บุคคลอันภิกษุทั้งหลายควรไหว้นี้ มี ๕ คือ

๑. ภิกษุผู้อุปสมบทก่อน อันภิกษุผู้อุปสมบททีหลังควรไหว้

๒. ภิกษุผู้มีสังวาสต่างกัน มีพรรษาแก่กว่า แต่เป็นธรรมวาที อันภิกษุทั้งหลายควรไหว้

๓. พระอาจารย์ อันภิกษุทั้งหลายควรไหว้

๔. พระอุปัชฌาย์ อันภิกษุทั้งหลายควรไหว้

๕. พระตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อันประชา ทั้งสมณะและพราหมณ์ ทั้งเทพตามมนุษย์ในโลก ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ควรไหว้

ดูกร อุบาลี บุคคลอันภิกษุควรไหว้ ๕ นี้แล.

สำหรับธรรมของภิกษุอ่อนกว่าที่ควรปฏิบัติต่อภิกษุแก่กว่า ซึ่งเป็นการเคารพ ซึ่งแล้วแต่ท่านจะเห็นสมควร แล้วก็ประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ดีทั้งหมด ซึ่งจะเป็นการขัดเกลากิเลสของท่านได้

ข้อความต่อไป

ข้อ ๑๒๒๗

ท่านพระอุบาลีทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

พระพุทธเจ้าข้า อันภิกษุผู้อ่อนกว่า เมื่อไหว้เท้าของภิกษุผู้แก่กว่า ฟังตั้งธรรมเท่าไรไว้ในตน แล้วไหว้เท้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุบาลี อันภิกษุผู้อ่อนกว่า เมื่อไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า ฟังตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในตน แล้วไหว้เท้า ธรรม ๕ อะไรบ้าง

ดูกร อุบาสี อันภิกษุผู้อ่อนกว่า เมื่อไว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า

๑. พึงห่มผ้าเฉวียงบ่า

๒. ประคองอัญชลี

๓. นวดเท้าด้วยฝ่ามือทั้งสอง

๔. มีความรัก

๕. มีความเคารพ แล้วไหว้เท้า

ดูกร อุบาสี อันภิกษุผู้อ่อนกว่า เมื่อไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า พึงเข้าไปตั้งธรรม
๕ นี้ไว้ในตน แล้วไหว้เท้า

การขัดเกลากิเลสในพระธรรมวินัยมีมาก ซึ่งเป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่จะให้ผู้
ต้องการที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สมควร เช่น การแสดง
ความเคารพนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม เป็นต้น

สำหรับเรื่องของพระธรรมวินัย จะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้
สำหรับพระภิกษุเพื่อจะได้ปฏิบัติในที่ต่าง ๆ กัน

ใน **พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ ข้อ ๒๖๔** สำหรับบุคคลที่ไม่ควรไหว้
มี ๑๐ จำพวก คือ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๑๐ จำพวกนี้ อันภิกษุไม่ควรไหว้ คือ

อันภิกษุผู้อุปสมบทก่อน ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้อุปสมบทภายหลัง ๑

ไม่ควรไหว้อุปสัมบัน ๑

ไม่ควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่า แต่ไม่ใช่ธรรมวาที ๑

ไม่ควรไหว้มาตุคาม ๑

ไม่ควรไหว้บัณฑิต ๑

ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๑

ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ๑

ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรมานัต ๑

ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ประพฤติมานัต ๑

ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรอัปทาน ๑

บุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล อันภิกษุไม่ควรไหว้ ฯ

บุคคลไม่ควรไหว้ ๑๐ จำพวก ก็ได้แก่ บุคคลที่ไม่ควรไหว้ ๕ จำพวก ๒ พวก
นั่นเอง รวมกันเป็น ๑๐ จำพวก

ข้อความต่อไปมีว่า

บุคคลที่ควรไหว้ ๓ จำพวก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ ภิกษุควรไหว้ คือ

ภิกษุผู้อุปสมบทภายหลัง ควรไหว้ภิกษุผู้อุปสมบทก่อน ๑

ควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่า แต่เป็นธรรมวาที ๑

ควรไหว้ตถาคตผู้อรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบในโลกทั้งเทวโลก มารโลก พรหม
โลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์

บุคคล ๓ จำพวกนี้แล ภิกษุควรไหว้ ฯ

ที่ว่าควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่า แต่เป็นธรรมวาที และไม่ควรไหว้ภิกษุ
นานาสังวาสผู้แก่กว่า แต่ไม่ใช่ธรรมวาที จะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงถือการ
เคารพในธรรม ต้องเป็นไปตามธรรมจริง ๆ คือ ถึงแม้จะเป็นผู้ที่แก่กว่า แต่ว่าเป็น
อธรรมวาที ก็ไม่สมควรแก่การที่จะไหว้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่แก่กว่า ถึงแม้ว่าไม่ได้ยู่รวมวัด
เดียวกัน เป็นนานาสังวาส แต่เป็นธรรมวาที ก็ควรที่จะไหว้

สำหรับเรื่องของการกราบไหว้ การแสดงความเคารพกัน ก็มีปัญหาเหมือนกัน
ว่า ใครควรจะไหว้ใครในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา แม้แต่ในชีวิตของคฤหัสถ์
ก็ต้องมีผู้ที่ควรไหว้ เพราะฉะนั้น เรื่องใครควรไหว้ใคร แม้ในพระธรรมวินัยก็ได้ทรง
แสดงไว้

ขอกล่าวถึงการแสดงความเคารพของพระภิกษุณีต่อพระภิกษุ ซึ่งเคยมีปัญหา
ตั้งแต่ครั้งพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน

เมื่อพระมหาปชาบดีโคตมีได้รับพุทธานุญาตให้อุปสมบทด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการแล้ว ท่านก็คิดที่จะทูลขอพรกับพระผู้มีพระภาค ซึ่งมีข้อความใน **พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ ข้อ ๕๒๑**

ครั้งนั้น พระมหาปชาบดีโคตมี เข้าไปหาท่านพระอานนท์ อภิวัต ได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกล่าวว่า

ท่านพระอานนท์ ดิฉันจะทูลขอพรอย่างหนึ่งกะพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทาน พระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับผู้แก่

คือ พระมหาปชาบดีโคตมีท่านคิดว่า ในระหว่างพระภิกษุและพระภิกษุณีควรที่จะกราบไหว้ผู้ที่แก่กว่า โดยไม่ถือเพศว่า เป็นภิกษุหรือภิกษุณี

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคม นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า

พระพุทธเจ้าข้า พระมหาปชาบดีโคตมีกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ดิฉันจะขอพรอย่างหนึ่งกะพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานพระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับผู้แก่

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ข้อที่ตถาคตจะอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรมแก่มาตุคามนั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส เพราะพวกอัญญเดียรธีย์ที่มีธรรมอันกล่าวไม่ดีแล้วเหล่านี้ ยังไม่กระทำการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่มาตุคาม ก็ไหนเล่า ตถาคตจักอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่มาตุคาม

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทำธรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็นค้ำมุลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่มาตุคาม รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

ถ. สตรีก็มีปัญญา รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เหมือนกัน ทำไมพระผู้มีพระภาคไม่ยอมให้สตรีมีฐานะเท่าเทียมกับบุรุษ

ส. ข้อความในพระวินัย ที่พระมหาปชาบดีโคตมีคิดที่จะทูลขอพรกับพระผู้มีพระภาคนี้ จะเห็นได้ว่า ท่านคิดเพียงการที่จะให้พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณีตามลำดับผู้แก่ คือ พระมหาปชาบดีโคตมีคิดถึงแต่เพียงวัย แต่พระผู้มีพระภาคทรงคิดถึงการเคารพในธรรม เพราะว่าเมื่อเข้ามาสู่พระธรรมวินัยแล้ว สิ่งที่ควรเคารพที่สุด คือ เคารพในธรรม เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะมียัยแก่ ถ้าอุปสมบทภายหลัง ก็ต้องกราบไหว้ผู้ที่มีวัยอ่อนกว่าแต่ว่าอุปสมบทก่อน

และการที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่มาตุคามนั้น ก็เพราะว่าพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตนั้น มีพระภิกษุเป็นหัวหน้า มีพระผู้มีพระภาคทรงเป็นประมุข และพระอัครสาวกซึ่งเป็นพระภิกษุ เช่น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะ ผู้ทรงคุณธรรมถึงความเป็นพระอัครสาวก จะให้ท่านพระอัครสาวกทั้ง ๒ กราบไหว้ ลูกรับ อัญชลีกรรม คือ ประณมมือ สามิจิกรรม คือ การกระทำที่ควรทุกอย่าง แก่มาตุคาม หรือว่าแก่ภิกษุณีนั้น ย่อมจะเป็นการลักลั่นในธรรม เพราะว่าท่านเป็นพระอัครสาวก

เพราะฉะนั้น เพื่อความเป็นระเบียบ เพื่อควรแก่ความเหมาะสม และไม่มีการลักลั่น ก็ควรที่จะให้ภิกษุณีทั้งหลายไหว้พระภิกษุ และสำหรับพระภิกษุ นั้น ก็ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะไหว้มาตุคาม

สำหรับคฤหัสถ์ ก็คงจะมีปัญหาหรือข้อสงสัยว่า ผู้ชายจะไหว้ผู้หญิงได้หรือไม่ แต่นี้เป็นเรื่องของบรรพชิตที่ว่า ภิกษุณีจะต้องกราบไหว้ ลูกรับ กระทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่พระภิกษุ

ถ. ที่อาจารย์ว่าก็ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องพระวินัย คือ วินัย ระเบียบต่าง ๆ ถ้าพระผู้มีพระภาคท่านไม่วางไว้ ก็จะลักลั่น ถึงวางไว้ก็ยังมีผู้ละเมิด ส่วนฆราวาสเราก็คงจะถือแนวพระวินัยเป็นหลัก เรื่องไหนที่จริงพระผู้มีพระภาคท่านไม่ได้ห้ามไม่ได้สั่ง แต่ท่านตรัสว่า ควร อย่างศัตรูยังไม่ควรไปไหว้ เดียวจะถูกเตะ คือ ท่านระวังไว้ให้

ส. น่าจะเห็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงป้องกันไว้ก่อน โดยทรงเตือนว่าบุคคลใดบ้างเป็นผู้ที่ไม่ควรจะไหว้ ซึ่งสำหรับคฤหัสถ์ ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของการที่จะไม่ให้ผู้ชายไหว้ผู้หญิง สำหรับเพศบรรพชิตเท่านั้น ซึ่งเมื่อเป็นภิกษุณีแล้ว จะต้องกราบไหว้ กระทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่พระภิกษุ

๕๙๔

ถ. ภิกษุกับฆราวาส พุถึงคุณธรรมเป็นใหญ่ แต่ภิกษุกับภิกษุณีทำไมถือภิกษุเป็นใหญ่ พระภิกษุณีท่านก็บรรลुकุณธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นต่าง ๆ ได้ แต่พระภิกษุอาจไม่ได้บรรลुकุณธรรมอะไรเลย พระภิกษุณีก็จะต้องไปไหว้ภิกษุนั้นทำไมบางครั้งพระผู้มีพระภาคก็ถือธรรมเป็นใหญ่ บางทีก็ถือเพศเป็นใหญ่

ส. จะทราบได้อย่างไรว่า เมื่อไรภิกษุรูปนั้นท่านจะบรรลुकุณธรรมเป็นพระอริยเจ้า เมื่อไม่ทราบ เพื่อที่จะไม่ให้มีการลักลั่น ประเดี๋ยวไหว้ก่อน ประเดี๋ยวไหว้หลัง เป็นเรื่องที่ยุ่งยาก เพื่อความเป็นระเบียบ เพื่อความเป็นวินัยที่เหมาะสมที่ควร และโดยเฉพาะภิกษุเป็นหัวหน้าของพุทธบริษัท เพราะฉะนั้น ภิกษุณีก็ควรที่จะกราบไหว้พระภิกษุ

ถ. สมัยนี้ไม่ทราบ แต่ครั้งพุทธกาลทราบนี่

ส. ไม่ใช่ทุกคน ท่านบรรลุดรหนต์กันโดยรวดเร็ว จะทราบได้อย่างไร ไม่มีการประกาศว่า วันนี้บรรลุดรหนต์ไปแล้วก็รูป วันนี้บรรลुเป็นพระอนาคามีก็รูป วันนี้บรรลुเป็นพระสกทาคามีก็รูป วันนี้บรรลุพระโสดาบันก็รูป

ถ. ไม่ได้ประกาศกันทุกวันก็จริง แต่ผู้ใดที่บรรลुकุณธรรมแล้ว เช่น พระมหาปชาบดีโคตมี พระผู้มีพระภาคก็ทรงพยากรณ์ไว้แล้วว่า ท่านบรรลुเป็นพระโสดาบัน ท่านบรรลुเป็นพระอรหนต์ อย่างนี้จะบอกว่า ไม่ทราบได้อย่างไร

ส. การพยากรณ์ไม่ใช่เป็นเรื่องการโอ้อวด ไม่ใช่เป็นการประกาศ แต่เป็นการที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าผู้นั้นบรรลु แต่ไม่ได้มีการประกาศเป็นประจำวัน เพื่อจะได้แสดงความเคารพว่า ใครจะเคารพใครเมื่อไร เดียววันนี้คนนี้ไหว้คนนั้น เดียววันนั้นคนนั้นต้องไหว้คนนี้ เป็นเรื่องลำบาก เป็นเรื่องยุ่งยาก ไม่ใช่เป็นเรื่องระเบียบวินัยที่เหมาะสมที่ควร

เพราะเหตุว่าไม่ใช่เป็นการใช้อวดคุณธรรม จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีการแสดงความเป็นพระอรหันต์ หรือพระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน เพราะฉะนั้นก็ทรงวางระเบียบวินัยไว้สำหรับบรรพชิต ที่จะให้ภิกษุณีกราบไหว้พระภิกษุ ซึ่งก็สบายมาก สะดวกมาก จบเรื่อง ไม่ต้องมากังวลว่า ใครจะไหว้ใคร วันไหน อย่างไร

ถ. จะใช้อวด หรือไม่ใช้อวด พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ตามความเป็นจริงนี้

สุ. ตามความเป็นจริง การไหว้จะลำบากไหม ถ้าจะต้องมาสอบถามกันเข้าเย็น คำ บ่าย บรรลุหรือยัง จะได้กราบไหว้ให้ถูกต้อง

ถ. สำหรับพระนางมหาปชาบดีโคตมี เมื่อพุทธเจ้าพยากรณ์แล้ว ใคร ๆ ก็ทราบ

สุ. รูปอื่น ๆ ละ ต้องทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะท่านเท่านั้น

ถ. สมัยพระพุทธเจ้ามีภิกษุณี สมัยนี้ผมคิดว่าคงหมดไปแล้ว เหลือแต่แม่ชี ถือศีล ๑๐ หรือศีล ๘ อย่างนี้ อุบาสก อุบาสิกา จะไหว้ได้ไหม

สุ. แม่ชีก็เป็นอุบาสิกา พุทธบริษัทนั่นเอง ในระหว่างพุทธบริษัทก็ควรที่จะแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน

ถ. สิทธิของการเป็นหญิงเป็นชายนั้น แยกกันไปเป็นธรรมดา และตามฐานะ ถ้าหากจะมองแง่กฎหมาย นั้นเป็นเรื่องของกฎหมายทางบ้านเมือง แต่ในทางธรรม ก็จะมีข้อแตกต่างกันอยู่ ที่จริงแล้ว พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์ไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปใกล้ชิดกับเพศพหุภรรยาอย่างนั้น คือ มีข้อความอยู่ว่า อิตถิเป็นมลทินของพหุภรรยา เพราะฉะนั้น จึงทรงวางครุธรรมไว้ ๘ ประการ และข้อที่กล่าวไปเมื่อครู่นี้ก็มีอยู่ในครุธรรม ๘ ประการ คือ แม้ภิกษุณีจะมีอาวุโสสิก ๑๐๐ พรรษาก็ตาม ภิกษุณีจะต้องไหว้ภิกษุผู้อุปสมบทแม้วันเดียว เป็นพุทธประสงค์อย่างนั้น ไม่ใช่จะให้มีสิทธิเสมอกันหมด นี่เป็นสิทธิทางธรรม

สุ. สำหรับทางธรรม ผู้หญิงก็สามารถบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ แต่สำหรับระเบียบวินัยที่เหมาะสมที่ควร ก็จะต้องมีการเคารพกันใน

ระหว่างพุทธบริษัทด้วย ในระหว่างบรรพชิต ภิกษุณีต้องแสดงความเคารพต่อภิกษุ ในระหว่างบรรพชิตกับฆราวาส ผู้ชายกราบไหว้พระภิกษุณีได้ ควร แต่ถ้าเป็นภิกษุณีแล้ว ที่จะให้ภิกษุมากราบไหว้นั้น ไม่สมควร แต่ว่าบุรุษธรรมดา อุบาสก กราบไหว้ภิกษุณี ควร

สำหรับในเรื่องของครุธรรม ๘ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้เป็น การอุปสมบทแก่พระนางมหาปชาบดี ใน **พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ ข้อ ๕๑๗** มีข้อความว่า

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เรียนครุธรรม ๘ ประการ ในสำนักพระผู้มีพระภาค แล้วเข้าไปหาพระนางมหาปชาบดีโคตมี ขึ้นแจ้งว่า

พระนางโคตมี ถ้าพระนางยอมรับครุธรรม ๘ ประการ ข้อนั้นแหละจักเป็น อุปสัมปทาของพระนาง คือ

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้ ลุกรับ ทำอัญชลีกรรม สามิจักรกรรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ถามวันอุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอน ๑ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน หรือโดยรังเกียจ ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๕. ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว ต้องประพฤติกัมภีรมาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสิกขมานา ผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต ฯ

๗. ภิกษุณีไม่พึงดำ บริภาษภิกษุ โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต ฯ

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณี ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

พระนางโคตมี ถ้าพระนางยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ ข้อนั้นแหละ จักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง

พระนางมหาปชาบดีโคตมีกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ดิฉันยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ ไม่ละเมิดตลอดชีวิต เปรียบเหมือนหญิงสาวหรือชายหนุ่มที่ชอบแต่งกาย อาบน้ำสระเกล้าแล้ว ได้พวงอุบล พวงมะลิ หรือพวงลำดวนแล้ว พึงประคองรับด้วยมือทั้งสอง ตั้งไว้เหนือเศียรเกล้า ฉะนั้น ฯ

ถ. ข้อ ๘ ทำไมพระผู้มีพระภาคทรงห้ามภิกษุณีสอนภิกษุ แต่ให้ภิกษุสอนภิกษุณีโดยฝ่ายเดียว ทำไมไม่คำนึงถึงธรรม ภิกษุณีสามารถบรรลุคุณธรรมถึงขั้นอรหัตต์ได้ ปัญญาที่ดี ความรู้ที่ดี ของภิกษุณีบางรูปก็มีอยู่ ทำไมพระผู้มีพระภาคทรงห้าม

ส. เรื่องความควรไม่ควร ใครเป็นหัวหน้าในพุทธบริษัท ๔ เมื่อยอมรับว่าภิกษุเป็นหัวหน้าของพุทธบริษัทแล้ว จะให้บริษัทอื่นแสดงธรรม หรือสั่งสอนภิกษุ เป็นการไม่สมควร ซึ่งถ้าพุทธบริษัทอื่นใคร่ที่จะอนุเคราะห์แก่พระภิกษุแล้ว จะต้องแสดงธรรมสมควรแก่ธรรม แต่ไม่ใช่โดยลักษณะที่สอนภิกษุ เช่น ถ้าเห็นภิกษุใดมีความประพฤติที่ไม่ควร ไม่เหมาะสม และใคร่ที่จะเกื้อกูล ไม่ว่าจะเป็นอุบาสก อุบาสิกา หรือภิกษุณีก็ตาม สามารถที่จะกระทำได้ โดยการกล่าวถึงความประพฤติของพระภิกษุในครั้งพุทธกาลให้ภิกษุนั้นทราบ ไม่ใช่หมายความว่า เรียกภิกษุนั้นมาว่ากล่าวสั่งสอน

นั่นเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ไม่ควร สำหรับผู้ที่เป็นหัวหน้าของพุทธบริษัท แต่สามารถจะกระทำได้ด้วยความสะดวก ด้วยการกราบไหว้ และก็กล่าวถึงความประพฤติของพระภิกษุในครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน

ถ. ในสูตรนี้คงไม่ได้หมายความว่ากล่าวถึงสิ่งสอน คือ ท่านพูดถึงการไม่ให้แสดงธรรมแก่ภิกษุ พยัญชนะว่าอย่างนั้น

ส. ข้อ ๘ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุ จะเรียกว่ากล่าวถึงสิ่งสอนไม่ได้เลย แต่ว่าอนุเคราะห์ได้ โดยการที่กล่าวถึงข้อปฏิบัติของพระภิกษุในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน

ถ. คำว่า สอนนี้ ผมเข้าใจว่า สอนธรรม หรือสอนข้อปฏิบัติธรรม คงไม่ใช่สั่งสอนในเรื่องกิริยามารยาท

ส. ทุกอย่าง ทั้งในเรื่องธรรมและในเรื่องวินัย

ถ. ถ้าจะสอนข้อประพฤติปฏิบัติแก่พระภิกษุ ก็ไม่ได้หรือ

ส. กล่าวถึงข้อประพฤติของพระภิกษุในครั้งกระโน้นที่ทรงคุณธรรม ก็พอแล้ว

ถ. จะแสดงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วแก่ภิกษุก็ไม่ได้หรือ

ส. แสดงแล้ว ภิกษุจะฟังก็ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ให้ภิกษุเป็นผู้ว่ากล่าวสั่งสอน ถ้าแสดงธรรม แสดงได้ เพราะเป็นการกล่าวถึงข้อประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุผู้ทรงคุณธรรม เพราะฉะนั้น จะพูดถึงพระภิกษุผู้ทรงคุณธรรมที่ไหน เมื่อไรกับใครก็ได้ แต่ไม่ใช่เป็นการสั่งสอน หรือว่ากล่าวสั่งสอน

ถ. พยัญชนะนี้คงไม่ได้หมายถึง การว่ากล่าวสั่งสอน กระผมเข้าใจว่า คงจะหมายถึง แสดงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว

ส. การแสดงธรรม แสดงได้ เพราะว่าไม่ใช่ธรรมของภิกษุณี แต่เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว เพราะฉะนั้น ใครจะแสดงธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ได้ ไม่ใช่ธรรมของผู้มันเลย ทุกคน

ทราบว่าเป็นธรรมของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ย่อมแสดงได้ ไม่ใช่ธรรมของภิกษุณี แต่การที่จะว่ากล่าวสั่งสอน ไม่ควร

ถ. ควรจะเข้าใจคำว่า สั่งสอน หรือ พร่ำสอน พระผู้มีพระภาคทรงห้าม ภิกษุณีทำตัวเป็นอาจารย์ไปสอนพระ แต่จะอนุเคราะห์ อย่างพระท่านทำผิด จะไปแนะนำว่า ท่านข้อนี้มันผิด นี่เป็นการอนุเคราะห์ ไม่ชื่อว่าสั่งสอน สั่งสอนหมายความว่า ตั้งตัวเป็นอาจารย์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงห้าม ไม่ให้ผู้หญิงเป็นอาจารย์สอนพระ

สุ. ขอล่าวถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตพระมหาปชาบดีโคตมี บรรพชาอุปสมบทในพระศาสนา ซึ่งเป็นไปโดยยาก และท่านผู้ฟังก็ควรที่จะได้ทราบถึงจุดประสงค์ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตโดยยาก ว่าเป็นเพราะเหตุไร

พระวินยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ ภิกษุณีขันธกะ เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี ข้อ ๕๑๓ มีข้อความว่า

โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท ครั้นนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า

อย่าเลย โคตมี เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สอง ...

แม้ครั้งที่สาม พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า

อย่าเลย โคตมี เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงน้อยพระทัยว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ทรงกันแสง พลังถวาย บังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ เสด็จกลับไป ฯ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ตามพระพุทธานุชาตินัย แล้วเสด็จหลีกจาริกทางพระนครเวสาลี เสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงพระนครเวสาลี ชาวว่าพระองค์ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลापामหวัน เขตพระนครเวสาลีนั่น

ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีให้ปลงพระเกศา ทรงพระภูษาย้อมผาด พร้อมด้วยนางสาวกียานีมากด้วยกัน เสด็จหลีกไปทางพระนครเวสาลี เสด็จถึงเมืองเวสาลี กุฎาคารศาลापामหวัน โดยลำดับ เวลานั้นพระนางมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ได้ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก

ท่านพระอานนท์ได้เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมีมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก ครั้นแล้วได้ถามว่า

ดูกร โคตมี เพราะเหตุไร พระนางจึงมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์ชุ่มด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก

พระนางตอบว่า

พระอานนท์เจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วได้กราบทูลให้ทรงทราบ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า

อย่าเลย อานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สอง ...

แม้ครั้งที่สาม ...

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลย อานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออก
จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

๕๙๕

ครั้งนั้น ท่านพระอานนทึกคิดว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ไฉนหนอ เราพึงทูลขอพระผู้มีพระภาคให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว โดยปริยายสักอย่างหนึ่ง จึงทูลถามว่า

พระพุทธเจ้าข้า สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ควรหรือไม่เพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า

ดูกร อานนท สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ควรเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล

ท่านพระอานนทกราบทูลว่า

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ควรเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตตผลได้ พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงมีอุปการะมาก ทรงประคับประคอง เลี้ยงดู ทรงถวายชีรธรา เมื่อพระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคเสวยชีรธรา ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสถามท่านพระอานนทว่า ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมียอมรับครุธรรม ๘ ประการ ก็เป็นอุปสัมปทาของพระนาง ซึ่งพระนางมหาปชาบดีก็ยอมรับ และได้อุปสมบทโดยการยอมรับครุธรรม ๘ ประการนั้น

ข้อความต่อไป

พรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่นาน

ข้อ ๕๑๘

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคม นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า

พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการแล้ว พระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาคอุปสมบทแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ก็ถ้าสตรีจักไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นาน สัทธิธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ตลอดพันปี ก็เพราะสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว บัดนี้พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่ได้นาน สัทธิธรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปีเท่านั้น

ดูกร อานนท์ สตรีได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยใด ธรรมวินัยนั้นเป็นพรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่ได้นาน เปรียบเหมือนตระกูลเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีหญิงมาก มีชายน้อย ตระกูลเหล่านั้นถูกพวกโจรผู้ลักทรัพย์ กำจัดได้ง่าย อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนหนอนขยอกที่ลงในนาข้าวสาลีที่สมบูรณ์ นาข้าวสาลีนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนเปลี้ยที่ลงในไร่อ้อยที่สมบูรณ์ ไร่อ้อยนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน

ดูกร อานนท์ บุรุษกันทำนบแห่งสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อไม่ให้น้ำไหลไปแม้ฉันใด เราบัญญัติครุธรรม ๘ ประการแก่ภิกษุณี เพื่อไม่ให้ภิกษุณีละเมิดตลอดชีวิตฉันนั้นเหมือนกัน ฯ

ครุธรรม ๘ ประการของภิกษุณี จบ

ข้อความใน ทุติยสมันตปาสาทิกาแปล อรรถกถาพระวินัย ขุททกวรรคนา วิเลขนสิกขาบทที่ ๒ เรื่องจุดประสงค์ในการสรรเสริญวินัยบัญญัติ มีว่า

พระผู้มีพระภาคทรงพรรณนาคุณแห่งการเรียนพระวินัย ทรงอาศัยวินัยปริยัติ ตรัสชมเชยสรรเสริญคุณแห่งพระอุบาลีเถระเพราะทรงเห็นว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟัง การสรรเสริญของพระองค์แล้วจะพึงสำคัญวินัยว่า ตนควรเรียน ควรศึกษาในสำนัก แห่งพระอุบาลี ศาสนานี้จักเป็นของตั้งอยู่ได้นาน จักเป็นไปตลอด ๕,๐๐๐ ปี ด้วย ประการอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ทุกประการโดยละเอียด ทรงสรรเสริญพระวินัย และทรงพรรณนาคุณแห่งการเรียนพระวินัย ตรัสชมเชยสรรเสริญคุณแห่งท่าน พระอุบาลีเถระก็เพราะทรงเห็นว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังการสรรเสริญของพระองค์ แล้ว จะเห็นความสำคัญของพระวินัยว่า เป็นสิ่งที่ควรเรียน ควรศึกษาในสำนักของ พระอุบาลี ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้น ศาสนานี้จักเป็นของตั้งอยู่ได้นาน จักเป็นไปตลอด ๕,๐๐๐ ปี ด้วยประการอย่างนี้

ถ้ามีความเข้าใจในเรื่องของพระวินัยบัญญัติด้วย ก็จะทำให้เห็นว่า เป็นข้อปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันสำหรับผู้ที่ยึดมั่นในธรรมวินัยที่ระดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานซึ่งเป็นการอบรมปัญญา นั้น ไม่ผิดจากชีวิตประจำวัน ต่างกันแต่ว่า เพศบรรพชิตควรจะประพฤติปฏิบัติขัดเกลากิเลสตามพระวินัยบัญญัติที่ ทรงแสดงไว้

ข้อความใน **ทุติยสมันตปาสาทิกาแปล** จะเห็นว่า มีข้อความว่า ถ้าเป็น อย่างนั้น ศาสนานี้จักเป็นของตั้งอยู่ได้นาน จะเป็นไปตลอด ๕,๐๐๐ ปี เพราะฉะนั้น ก็จะมีข้อความทั้ง ๑,๐๐๐ ปี ๕๐๐ ปี และ ๕,๐๐๐ ปี สำหรับการตั้งอยู่ของพระธรรม วินัย ซึ่งข้อความใน **จตุตถสมันตปาสาทิกาแปล อรรถกถาพระวินัย จุลวรรค วรรคนา ข้อ ๔๔๘ ภิกขุณีกัณฑ์กวรรคนา** มีว่า

เหตุที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทมาตุคามแก่ พระมหาปชาบดีโคตรมีในตอนแรก ก็ด้วยทรงมีพระประสงค์ให้สตรีทั้งหลายเห็น ความสำคัญของการบรรพชาว่า เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก

เมื่อได้โดยยากแล้ว ก็ย่อมจะพากเพียรที่จะรักษาบริบาลไว้โดยชอบ โดยความไม่ประมาท เพราะว่ากว่าจะได้มาก็แสนยาก เพราะฉะนั้น ได้มาแล้วก็ต้องประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจริง ๆ ในสิ่งที่ควรกระทำตามพระวินัยบัญญัติ

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็แล ด้วยคำว่า มหโต ตฬากสุส ปฏิกขเจว ปาลี นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเนื้อความนี้ว่า เมื่อขอบแห่งสระใหญ่แม้ไม่ได้ก่อกแล้ว น้ำน้อยหนึ่งพึงขังอยู่ได้ แต่เมื่อได้ก่อกขอบไว้เสียก่อนแล้ว น้ำใดไม่พึงขังอยู่เพราะเหตุที่มีได้ก่อกขอบไว้ น้ำแม้นั้นก็พึงขังอยู่ได้เมื่อได้ก่อกขอบแล้ว ข้อนี้ฉันใด คุรุธรรมเหล่านี้ใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับบัญญัติเสียก่อน เพื่อกันความละเมิด ในเมื่อยังไม่เกิดเรื่อง เมื่อคุรุธรรมเหล่านั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าแม้มิได้ทรงบัญญัติ พระสังฆธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ ๕๐๐ ปี เพราะเหตุที่มาจากบวช แต่เพราะเหตุที่ทรงบัญญัติคุรุธรรมเหล่านั้นไว้ก่อน พระสังฆธรรมจักตั้งอยู่ได้อีก ๕๐๐ ปี

ข้อ ๔๔๙

ข้อนี้ก็ฉันนั้นแล จึงรวมความว่า พระสังฆธรรมจักตั้งอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี ที่ตรัสที่แรกนั่นเอง ด้วยประการฉะนี้

หมายความว่า ตอนแรกพระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระสังฆธรรมจะตั้งอยู่ ๑,๐๐๐ ปี ถ้าสตรีไม่บวช แต่ถ้าสตรีบวช พระสังฆธรรมจะตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี ถ้าพระองค์ไม่ทรงบัญญัติคุรุธรรมเหล่านี้ไว้ก่อน

แต่เพราะเหตุที่พระองค์ทรงเล็งเห็นว่า การที่จะให้พระสังฆธรรมยืนยาวต่อไปได้อีกในการที่สตรีจะบวชนั้น จะต้องทรงบัญญัติคุรุธรรมเหล่านั้นไว้ก่อน เพราะฉะนั้น เมื่อพระนางมหาปชาบดีทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคจึงให้พระนางทรงรับที่จะประพฤติกุรุธรรมทั้ง ๘ เพื่อที่พระสังฆธรรมจะตั้งอยู่ได้อีก ๕๐๐ ปี อุปมาเหมือนกับการก่อกขอบน้ำที่สระใหญ่เพื่อที่จะเก็บน้ำไว้ เพราะถ้าไม่ก่อกขอบไว้ ก็จะขังน้ำได้เพียงเล็กน้อย แต่ถ้าก่อกขอบไว้แล้ว ก็จะขังน้ำอยู่ได้ทั้งหมด

จตุตถสมันตปาสาทิกาแปล มีข้อความต่อไปว่า

แต่คำว่าพันปี นั้น พระองค์ตรัสด้วยอำนาจพระชินาสพัญญูถึงความแตกฉานใน
ปฏิสัมภิทาเท่านั้น

คือ ในพันปีแรกที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระสังฆธรรมจะตั้งอยู่หนึ่งพันปี
หมายถึงในหนึ่งพันปีจะยังมีพระชินาสพัญญูถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทา แต่หลังจาก
หนึ่งพันปีแล้ว จะไม่มีพระอรหันต์ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา

แต่เมื่อจะตั้งอยู่ยิ่งกว่าพันปีนั้นบ้าง จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่ง
พระชินาสพุกขวิปัสสกะ

คือ หลังจากพันปีแรก ซึ่งมีพระอรหันต์ที่แตกฉานในปฏิสัมภิทาแล้ว ในพันปี
ที่สองจะมีแต่พระอรหันต์ชินาสพุกขวิปัสสกะเท่านั้น หมายความว่า ไม่มากแล้ว
คือ จะมีแต่พระอรหันต์ผู้ไม่ได้ฌาน ผู้ไม่ได้ประกอบด้วยฌาน

ข้อความต่อไปมีว่า

จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระอนาคามี

คือ พันปีที่สาม ผู้ที่บรรลุดุคฺคธรรมก็จะถอยลง จนถึงการบรรลุดุคฺคธรรมเพียง
ชั้นพระอนาคามี

ข้อความต่อไป

จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระสกทาคามี

ในพันปีที่สี่ คือ ๔,๐๐๐ ปี หลังจากพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว

ข้อความต่อไป

จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจพระโสดาบัน

สำหรับในพันปีที่ห้า คือ ๕,๐๐๐ ปี หลังจากพระผู้มีพระภาคปรินิพพาน จะมี
แต่พระโสดาบันบุคคล ไม่ถึงความเป็นพระสกทาคามีบุคคล

ข้อความต่อไป

รวมความว่า พระปฏิเวธสังคหกรรม จักตั้งอยู่ตลอดห้าพันปี ด้วยประการฉะนี้ ฝ่ายพระปริยัติธรรม จักตั้งอยู่เช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธจะมีไม่ได้เลย เมื่อปริยัติมี ปฏิเวธจะไม่มีก็ไม่ได้ แต่เมื่อปริยัติแผ่เสื่อมสูญไปแล้ว เพศจะเป็นไปตลอดกาลนานฉะนี้แล

พระปฏิเวธสังคหกรรม คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งจะตั้งอยู่ได้ตลอดห้าพันปี แต่ ฝ่ายพระปริยัติธรรม ก็จักตั้งอยู่เช่นนั้นเหมือนกัน เพราะเหตุว่า เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธ คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรมจะมีไม่ได้เลย หรือเมื่อปริยัติมี ปฏิเวธจะไม่มีก็ไม่ได้ แต่ปริยัติแผ่เสื่อมสูญไปแล้ว เพศของบรรพชิตจะเป็นไปตลอดกาลนานฉะนี้แล

สมัยนี้ เป็นสมัยที่เลยสองพันปีแรกมาแล้ว เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ยุคของแม่พระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ ถ้าจะมีผู้ที่บรรลุคุณธรรมได้ อย่างสูงที่สุดก็เป็นชั้นพระอนาคามีบุคคล

สำหรับที่ได้ยินได้ฟังมาว่า มีพระอรหันต์มากมายในยุคนี้ในสมัยนี้ จะเป็นไปได้ไหม ในเมื่อไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่ได้ทรงแสดงไว้

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะรีบด่วนตัดสินใจ ปักใจศรัทธาว่าท่านผู้ใดเป็นพระอรหันต์ ก็ควรที่จะใคร่ครวญสอบสวนด้วยเหตุผลว่า ท่านมีอะไรเป็นเครื่องตัดสิน มีอะไรเป็นเครื่องที่จะทำให้ศรัทธาว่าท่านผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ โดยเฉพาะถ้าท่านไม่ได้เข้าใจว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมอะไรบ้าง และหนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งข้อธรรมนั้นคืออย่างไร ซึ่งถ้าท่านไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดให้เข้าใจโดยถูกต้อง และท่านยังปักใจเชื่อว่า บุคคลนั้นเป็นพระอรหันต์ ก็ยอมเป็นการไม่เชื่อเพื่อต่อพระธรรมวินัย

ถ. ในบทธรรมคุณที่ว่า อกาลิก ไม่ประกอบด้วยกาล ด้วยเวลา มีความหมายว่าอย่างไร

สุ. ความหมายของอกาลิก คือ ทันทที่โสตาปัตติมรรคจิตเกิดแล้วดับไป โสตาปัตติผลจิตเกิดต่อทันที ไม่มีกาลคั่น ไม่มีกาลในระหว่าง หมายความว่า ไม่ต้องรอคอยกาลเวลาเช่นกุศลอื่น ๆ

เวลาที่ท่านให้ทานเสร็จไปแล้ว อย่าหวังที่จะได้รับผลของทานทันทีต่อจากกุศลจิตที่ดับไป แต่จะต้องเกิดห่างกันมาก ระหว่างกุศลกรรมซึ่งเป็นเหตุ กับกุศลวิบากซึ่งเป็นผล หรืออกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าอกุศลวิบากจะเกิดขึ้นต่อจากอกุศลจิตทันที เมื่ออกุศลกรรมก็ดี อกุศลกรรมก็ดีดับไปแล้ว เวลาที่กุศลวิบากหรืออกุศลวิบากซึ่งเป็นผลของกรรมนั้นจะเกิดขึ้น จะไม่เกิดติดกันทันทีอย่างนั้น

แต่สำหรับโสตาปัตติมรรคจิต ที่เป็นกุศลซึ่งดับกิเลส ทันทีที่โสตาปัตติมรรคจิตดับ จิตอื่นจะเกิดต่อ เกิดคัน เกิดแทรกไม่ได้ เพราะว่าเมื่อโสตาปัตติมรรคจิตดับ โสตาปัตติผลจิตเกิดต่อทันที เมื่อสกทาคามีมรรคจิตดับ สกทาคามีผลจิตเกิดต่อทันที เมื่ออนาคามีมรรคจิตดับ อนาคามีผลจิตเกิดต่อทันที เมื่ออรรหัตตมรรคจิตดับ อรรหัตตผลจิตเกิดต่อทันที

โสตาปัตติมรรคจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์ โสตาปัตติผลจิตก็มีนิพพานเป็นอารมณ์ ประจักษ์ในลักษณะของนิพพาน เป็นโลกุตตรจิต

เพราะฉะนั้น จิต ๘ ดวง คือ โสตาปัตติมรรคจิต โสตาปัตติผลจิต สกทาคามีมรรคจิต สกทาคามีผลจิต อนาคามีมรรคจิต อนาคามีผลจิต อรรหัตตมรรคจิต อรรหัตตผลจิต เป็นโลกุตตรจิต เพราะว่าประจักษ์แจ้งในสภาพของนิพพาน ซึ่งเป็นโลกุตตรธรรม

นี่คือความหมายของอกาลโก

ถ. ผมเคยฟังเทศน์มา คือ ถ้าผู้ใดไม่มีศีล ๕ แล้ว ไม่สามารถไปสวรรค์ได้ ถึงจะทำบุญก็ตาม

ส. ทานก็ให้ผลไปสวรรค์เหมือนกัน กุศลกรรมทั้งหลายย่อมให้ผลทำให้เกิดในมนุษย์ก็ได้ ในสวรรค์ก็ได้ แล้วแต่ชั้นของกุศล

ถ. ที่พระสังฆธรรมจะไม่ได้ตั้งอยู่ถึง ๕,๐๐๐ ปี ก็เพราะมาตุคามได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาช้าไหม

ส. หมายความว่า ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติครุธรรมแล้ว พระสังฆธรรมจะไม่ตั้งอยู่ถึง ๑,๐๐๐ ปี แต่ทั้งนี้ทรงมุ่งหมายถึงเฉพาะพระชีณาสพผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา ไม่ได้หมายรวมถึงพระชีณาสพผู้เป็นสุกขวิปัสสกะ

ถ. ที่ว่าพันปีหนึ่ง มีพระอรหันต์ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา พันปีที่สองมีแค่พระอรหันต์สุกขวิปัสสกะนั้น หมายความว่าอย่างไร

ส. เป็นความต่างกันของพระอรหันต์ คือ พระอรหันต์ผู้ที่อบรมเจริญฌานสมาบัติ สามารถที่จะประกอบพร้อมถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทา และถึงการบรรลุคุณวิเศษต่าง ๆ เช่น อิทธิปาฏิหาริย์ อภิญญาต่าง ๆ เช่น พระมหาโมคคัลลานะ พระอนรุธะ พระมหากัสสปะ

ภายในพันปีแรก หลังจากทีปรินิพพานแล้ว ยังมีผู้ที่สามารถจะบรรลุคุณธรรมประกอบพร้อมด้วยความแตกฉานในปฏิสัมภิทาถึงพร้อมด้วยฌานสมาบัติได้ แต่หลังจากนั้นเป็นการเสื่อมถอยของพระสังฆธรรม ในพันปีที่สองยังมีผู้ที่สามารถบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์บ้าง แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยความแตกฉานในปฏิสัมภิทา

ถ. ที่พระสังฆธรรมเสื่อมถอย ก็เพราะว่าท่านพระอานนท์ทูลขอให้สตรีบรรพชาในพุทธศาสนาใหม่

ส. มิได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้วว่า ถ้าพระองค์ไม่ทรงบัญญัติครุธรรมก่อน พระสังฆธรรมจะดำรงอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี แต่เพราะพระองค์ทรงบัญญัติครุธรรมไว้ก่อนแล้ว เพราะฉะนั้น พระสังฆธรรมก็จะคงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี เพราะพระองค์ทรงบัญญัติครุธรรมไว้ก่อนแล้ว

ถ. ในพันปีที่ ๓ ถ้าใครอุตริกล่าว่า ได้บรรลุพระอรหันต์ ก็คงไม่ใช่แน่

ส. จะต้องศึกษาใคร่ครวญ ทำไมจะรีบด่วนปักใจเชื่อ และการศึกษาใคร่ครวญที่จะให้รู้ความจริงว่าผู้ใดเป็นพระอรหันต์ได้หรือไม่ นั่น ก็จะต้องอาศัยพระธรรมวินัยเป็นเครื่องพิจารณาด้วย

ข้อสำคัญที่สุด คือ หนทางข้อปฏิบัติ ปฏิบัติอย่างไรจึงจะทำให้รู้แจ้ง
อริยสัจธรรม ซึ่งจะเป็นเครื่องตัดสินว่า ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์หรือไม่ใช่พระอรหันต์ หรือ
ไม่ใช่พระอนาคามี ไม่ใช่พระสกทาคามี ไม่ใช่พระโสดาบัน

๕๙๖

ถ. คนตายแล้วไปเกิดทันทีหรือไม่ บางท่านว่า จิตยังไม่รู้ว่าตัวตาย จิตยังล่องลอยอยู่จนกว่าจะครบ ๗ วัน จึงจะรู้ว่าตัวตาย จริงหรือไม่

ส. ถ้าจะตอบโดยที่ยังไม่ตาย ก็ยังคงมีความสงสัยอยู่เรื่อย ๆ ว่า จะจริงหรือไม่ เมื่อตัวเองยังไม่ตายก็ยากที่จะพิสูจน์ แต่ถ้าใครครวญพิจารณาตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า สังขารธรรมทั้งหลายมีปัจจัยเกิดขึ้นแล้วดับไป ถ้าไม่มีปัจจัย เกิดไม่ได้แน่นอน และปัจจัยที่ให้เกิดก็คือกิเลส

ตราบใดที่กิเลสยังมี ย่อมไม่มีการที่จะยับยั้งไม่ให้สังขารธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น สังขารธรรม ได้แก่ จิต เจตสิก รูป หรือโดยย่อ คือ นามธรรมและรูปธรรม จิตและเจตสิกเกิดร่วมกันเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์ จึงเป็นนามธรรม ส่วนรูปไม่ใช่สภาพรู้ และที่ทุกคนคิดว่ามีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคลอยู่ เป็นตัวท่านทุกวัน ๆ ก็คือการเกิดขึ้นของสังขารธรรม เพราะมีเหตุมีปัจจัยจึงได้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ความตายก็เป็นแต่เพียงสมมติ

ความตายมี ๓ อย่าง ได้แก่

ขณิกมรณะ คือ การเกิดขึ้นและดับไปแต่ละขณะ เป็นความตายแต่ละขณะ

สมมติมรณะ คือ ความตายที่สมมติในระหว่างภพหนึ่งชาติหนึ่ง

สมุจเฉทมรณะ คือ การตายแล้วไม่เกิดอีกเลย หมายความว่า การตายของพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้ซึ่งไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดอีกต่อไป

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสเป็นปัจจัยที่จะให้เกิดต่อไป ทันทีที่จิตเกิดแล้วดับไป ซึ่งหมายความว่าความตายที่เป็นสมมติมรณะนั้น ปฏิสนธิจิตเกิดต่อทันที เพราะว่ามีปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นแต่ละขณะสืบต่อกันโดยไม่มีระหว่างกัน

การเกิดสืบต่อของสังขารธรรมทั้งหลาย เป็นไปอยู่ทุกขณะในภพชาตินี้ฉันใด ในภพหน้าชาติก็ฉันนั้น เมื่อจุติจิตของชาตินี้ดับไป มีปัจจัยที่จะให้ปฏิสนธิจิตเกิด ปฏิสนธิจิตก็เกิดสืบต่อทันที ไม่มีระหว่างกัน

ถ. คนที่ตายไปแล้ว พระผู้มีพระภาคท่านเรียกว่า โอปปาทิกะนั้น หมายความว่าอะไร

สุ. กำเนิดมี ๔ เกิดในครรภ์ไม่ใช่โอปปาทิกะ โอปปาทิกะนั้นเกิดขึ้นทันที ไม่ใช่เกิดในครรภ์ ไม่ใช่เกิดในไข

โอปปาทิกะ หมายความว่า เกิดขึ้นมาเป็นตัวทันที เหมือนการเกิดของเทวดา พรหม สัตว์นรก เปต อสุรกาย

ถ. พระอรหันต์ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่

สุ. ไม่

ถ. แต่มีคนชื่อวัจจะ เคยไปทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระอรหันต์ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ พระผู้มีพระภาคตอบว่า ดูกร วัจจะ คำว่าเกิดไม่ควรเลย คำว่าไม่เกิดก็ไม่ควร คำว่าเกิดก็มีไข้ ไม่เกิดอีกก็มีไข้ ดังนั้นก็มิควร ธรรมนี้เป็นธรรมลุ่มลึก สงบระงับ ประณีต

สุ. คราวหน้า กรุณานำข้อความโดยตรงมาจากพระไตรปิฎกด้วย

ถ. ท่านตอบคำถามอย่างนี้

สุ. คำถามสำหรับผู้ฟัง หรือผู้แปล หรือผู้ที่ไม่เข้าใจถ่องแท้ในอรรถ พยัญชนะ แต่คำตอบของพระองค์ไม่คำถาม เพราะเหตุว่าธรรมทั้งหลายแจ่มแจ้งกับ พระผู้มีพระภาค แต่คนฟัง ถ้าฟังไม่รู้เรื่องของสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ยังมีความเห็นผิดยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน สัตว์ บุคคล เวลาที่ไป ทูลถามว่า สัตว์ตายแล้วเกิดหรือไม่ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ เพราะว่าคนนั้น ไม่สามารถที่จะเข้าใจสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยได้ คนนั้นยังมีความยึดถือ ว่าเป็นคน เป็นสัตว์ ในเมื่อความจริงคนไม่มี สัตว์ไม่มี แต่เข้าใจว่าคนมี สัตว์มี คนเกิด สัตว์เกิด ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ก็ไม่ควรแก่การที่จะทรงพยากรณ์

จะเห็นได้ว่า พระธรรมเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะคาดคะเนตามใจชอบ เช่น คำว่า วิญญาณ หรือความคิด ความเข้าใจเรื่องวิญญาณ สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาก็ย่อมต่างกับผู้ที่ได้ศึกษาเข้าใจแล้ว

อย่างก็ตามว่า ตายแล้ววิญญาณล่องลอยไป ก็แสดงถึงความคิด ความคาดคะเน ความเข้าใจเองของท่านในเรื่องที่เกี่ยวกับวิญญาณ โดยที่ยังไม่ได้ศึกษาให้ถ่องแท้ว่า วิญญาณะ หรือวิญญาณนั้น หมายถึงสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ กำลังเห็น เป็นสภาพรู้ ในภาษาบาลีใช้คำว่า จักขุวิญญาณ กำลังได้ยินซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน ก็เป็นสภาพรู้เสียง ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า โสตวิญญาณ

เพราะฉะนั้น วิญญาณเกิดดับอยู่ทุกขณะในชีวิตประจำวัน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นสภาพรู้อารมณ์ เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่ได้ศึกษา ก็ทำให้ท่านเข้าใจผิด เข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

แม้ในการที่จะเชื่อ จะคิด จะเข้าใจว่าบุคคลใดเป็นพระอรหันต์ ถ้ายังไม่ได้ศึกษาธรรม ไม่เข้าใจแม้แต่ความหมายที่แท้จริงของวิญญาณว่าคืออะไร และจะไปรู้ว่าใครเป็นพระอรหันต์ได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้ว เป็นสภาพธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้โดยชอบตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ซึ่งพุทธบริษัทจะต้องศึกษาก่อนที่จะวินิจฉัยหรือตัดสินใจตามใจชอบ

ผู้ฟัง เรื่องจิตและวิญญาณที่เข้าใจว่าคนละอย่าง โปรดไปดูธรรมบท ภาค ๑ จะเป็นนิทานจักขุบาล หรือมัจจุสกุณฑลี้ ผมจำไม่ได้แล้ว คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ท่านแก้อรรถกถาไว้ดังนี้ ขอให้จำบาลีไปตรวจดู จิตฺตุนฺติ วิญญาณํ แปลว่า วิญญาณคือจิต หรือจิตก็คือวิญญาณ

ส. ขอบพระคุณท่านผู้ฟัง ที่ได้อนุเคราะห์ในทางภาษาบาลี

ผู้ฟัง คำว่า วิญญาณก็ดี จิตก็ดี ได้ยินมามากที่เข้าใจผิด ท่านมักจะกล่าวว่า วิญญาณกับจิตเป็นคนละอย่าง วิญญาณไม่เที่ยง แต่จิตนั้นเที่ยง ที่จริงแล้ว วิญญาณก็ดี จิตก็ดี มโนก็ดี มนัสก็ดี หทยก็ดี ก็คือ สภาพธรรมชนิดเดียวกัน แต่พระพุทธองค์

ท่านแตกฉานในเรื่องของภาษา เพราะฉะนั้น ถ้าไปแสดงธรรมสถานที่หนึ่ง บางครั้งก็แสดงว่า วิญญูญาณ ไปแสดงอีกสถานที่หนึ่ง ก็แสดงว่า จิต ทำให้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเข้าใจว่า จิตและวิญญูญาณนั้นต่างกัน ชนฺธ ๕ นี้ ถ้ามีจิตเป็นอีกอย่างหนึ่ง ก็คงจะเป็นชนฺธ ๖

ส. เพราะฉะนั้น การที่ไม่ศึกษา ไม่เข้าใจสภาพธรรมให้ถูกต้อง จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมทั้งหลายผิดต่อ ๆ กันไปอีกมาก เช่น เมื่อไม่เข้าใจสภาพธรรมที่เป็นวิญญูญาณที่เป็นจิต ก็จะทำให้ไม่เข้าใจสภาพธรรมที่เป็นการปฏิบัติที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วย ด้วยเหตุนี้ก็เลยวินิจฉัย บัณฑิตเชื่อตามใจชอบว่า บุคคลนั้นบุคคลนี้เป็นพระอรหันต์

และเมื่อได้ฟัง ได้เข้าใจแล้วว่า ในพันปีหลังจากปรินิพพานแล้ว พันปีที่ ๓ นี้ จะไม่มีผู้ที่สามารถบรรลุคุณธรรมที่เป็นพระอรหันต์ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา หรือแม้พระอรหันต์ผู้เป็นพระสุกขวิปัสสกะ เพราะฉะนั้น ท่านก็อาจจะลดความเชื่อลงมาว่า ที่ท่านเชื่อว่าเป็นพระอรหันต์นั้น ก็คงเป็นเพียงพระอนาคามีบุคคล แต่ถ้าไม่ได้ศึกษาธรรมโดยละเอียด ท่านก็จะไม่มีสิ่งที่จะวินิจฉัยได้เลยว่า ผู้นั้นเป็นพระอนาคามีหรือไม่ใช่พระอนาคามี หรือเพียงพระสกทาคามี หรือพระโสดาบัน หรือได้บรรลุวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นก็ตาม

ถ. บุคคล ๔ จำพวกนี้ ตนเองเป็นผู้รู้ใช่ไหม บุคคลอื่นจะมารู้ไม่ได้

ส. แน่นนอน ผู้ที่จะรู้ได้ คือ ผู้ที่บรรลุคุณธรรมเช่นเดียวกัน ขั้นเดียวกัน

ถ. ที่ท่านอาจารย์กล่าวว่า ๓ พันปีหลังนี้ไม่มีผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แต่ก็คงจะมีหลายคนที่เข้าใจว่าตนเองได้พบพระอรหันต์ ผมเคยได้ยินมาจากไหนไม่ทราบว่าการที่จะสังเกตว่าพระองค์ใดเป็นพระอรหันต์หรือไม่นั้น เราสามารถดูได้จากลักษณะการหัวเราะ คือ คนที่มีกิเลสมาก ก็หัวเราะแบบหนึ่ง คนที่มีกิเลสน้อย ก็หัวเราะไปอีกแบบหนึ่ง ไม่ทราบว่าจะมีในพระไตรปิฎก หรือในอรรถกถาหรือไม่ที่ว่า ถ้าเป็นพระอรหันต์ท่านไม่หัวเราะ เพียงแต่ท่านยิ้มหรือยิ้มเท่านั้น

ส. ถ้าเพียงเท่านั้น และจะวินิจฉัยว่า ใครเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็หัดยิ้ม ยาก ๆ กันไว้ จะได้เป็นพระอรหันต์โดยไม่ยาก

สำหรับคุณธรรมของพระอรหันต์ ท่านไม่หวั่นระจนตัวโยก ท่านไม่หวั่นระจน น้ำตาไหล หรือท่านไม่หวั่นระเสียดัง เวลาที่ท่านเกิดปีติ ปรากฏเป็นเพียงการแถม หรือการยิ้มเพียงเห็นฟัน แต่ว่าไม่ใช่หวั่นระเสียดัง ไม่ใช่หวั่นระจนตัวโยก ไม่ใช่ หวั่นระจนน้ำตาไหล เพราะเหตุว่าท่านได้อบรมเจริญปัญญา ละคลายดับกิเลสหมด สิ้นเป็นสมุจเฉท ไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดอาการตัวโยกด้วยการหวั่นระ ซึ่งเป็นอาการของ โลกะที่พึงพอใจอย่างยิ่งในอารมณ์ที่ปรากฏ แต่นี้ไม่ใช่เครื่องวัด ถ้าเป็นเครื่องวัด ทุกคนก็ปลอมเป็นพระอรหันต์ได้โดยง่าย คือ ฝึกหัดยิ้มยากไว้ หวั่นระยาก ๆ ไว้ คนอื่นก็จะได้เข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์ แต่นั่นเป็นการหลอกตัวเอง ไม่ใช่เป็นโดยแท้จริง

ถ. อรรถกถาจารย์ท่านกล่าวเฉพาะคุณธรรมชั้นโลกุตตรธรรม ท่านได้ พยากรณ์ชั้นฉานจิตหรือไม่ว่า ถึง ๒,๐๐๐ ปี หรือ ๓,๐๐๐ ปี หรือ ๕,๐๐๐ ปี บุคคล จะทำฉานจิตได้ถึงชั้นไหน ท่านพยากรณ์ไว้หรือเปล่า

ส. ไม่ปรากฏ แต่ไม่ใช่เรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนา จึงไม่เป็นปัญหาที่ ทรงพยากรณ์ไว้ ที่สำคัญที่สุดในพุทธศาสนานั้น คือ การดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น เพื่อที่จะทำให้นุคคลในยุคปลาย ในสมัยหลัง ไม่เข้าใจข้อธรรม คลาดเคลื่อน และวินิจฉัยผิด จึงได้ทรงพยากรณ์ไว้ เพื่อกันความเข้าใจผิด

เรื่องของอกุศลธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งถ้าไม่ทราบจริง ๆ ว่า ตัวท่านมีอกุศล มากเพียงไร การที่จะละกิเลสย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และในวันหนึ่ง ๆ ก็มีอกุศล ธรรมหลายประการที่แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่ยังมีอกุศลธรรมที่จะต้องละคลาย ชัด เกลาจนกว่าจะดับสิ้นเป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นในพระวินัยปิฎกก็ดี พระสุตตันตปิฎกก็ดี พระอภิธรรมปิฎกก็ดี พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมวินัย เพื่อที่จะให้นุคคลที่ยังมีกิเลส ยังมีอกุศลธรรมอย่างมากมาได้พิจารณาให้ทราบว่า ตัวท่านเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสอีกมากมายเหลือเกินที่จะต้องขัดเกลาก่อน

ถ. เรียนถามท่านอาจารย์ คำว่า อริยมรรคมีองค์ ๕ นั้น หมายถึงอย่างไร

ส. คือ เว้นวรรคที่ ๓

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ เป็นองค์ของปัญญา สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ เป็นองค์ของศีล สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ เป็นองค์ของสมาธิ

เวลาปกติธรรมดาไม่มีสิ่งที่จะต้องวิวัติ สติก็สามารถที่จะระลึกถึงสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นไม่มีวิวัติเจตสิก ๓ องค์ ก็เป็นมรรค ๕ องค์ ในอริยมรรคมีองค์ ๘

ถ. ตาเห็นรูป เป็นมรรคได้ไหม

ส. ตาเห็นรูปเฉย ๆ ก็เป็นจักขุวิญญาณ ไม่มีการระลึกถึงว่า ที่กำลังเห็นนี้ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. เสี่ยงปรากฏทางหู ก็เช่นเดียวกันหรือ ทางลิ้น ทางจมูก ทางกาย ก็เช่นเดียวกันหรือ

ส. ทุกทวาร

ถ. เมื่อสติระลึกถึง ก็เป็นองค์มรรคได้เหมือนกัน เมื่อสติระลึกถึงแล้ว ก็แยกอุปอันหนึ่ง นามอันหนึ่ง จึงจะเรียกว่า เป็นสัมมาสติใช่ไหม

ส. สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสติ

ถ. ถ้าอย่างนั้น ก็ทุกทวาร ถ้าต้องแยกออกจากกันได้

ส. แน่นนอน

ถ. แต่ตามธรรมดา รูปกับนามต้องเกิดร่วมกัน เป็นอยู่ด้วยกัน แต่แยกเป็นคนละอันได้ แต่แยกออกจากกันทีเดียวไม่ได้

ส. สภาพธรรมต่างกันโดยความเป็นจริงอย่างไร ปัญญาที่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม ก็ต้องตรงตามความเป็นจริงอย่างนั้น คือ รู้ว่า สภาพรู้ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏ สิ่งทีปรากฏเป็นสี่สัณว์ณะต่าง ๆ ปรากฏให้รู้ทางตา ส่วนสภาพรู้สี่สัณว์ณะต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตานั่น ไม่ใช่สี่สัณว์ณะที่ปรากฏทางตา

ถ. ก็มีอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าสติจะระลึกที่ตรงไหน ก็ปรากฏอยู่ตลอดเวลา

คำว่า สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบนั้น เห็นอย่างไร และคำว่าอริยมรรคนั้น
แปลว่าอย่างไร ท่านอาจารย์กรุณาอธิบาย

ส. อริยมรรค หมายความว่าถึง หนทางที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รู้แจ้งสภาพธรรมถึง
ความเป็นพระอริยเจ้า

ถ. จะต้องประกอบด้วยองค์สี่ด้วยหรือไม่ คำว่า อริยมรรค อริยศีล

ส. ขณะที่สติเกิด เป็นการระลึกถึงลักษณะสภาพของจิต ซึ่งละเอียดยิ่งกว่า
เพียงการถือศีลโดยไม่รู้ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้น

๕๙๗

ส เรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน เป็นชีวิตจริง ๆ ธรรมไม่ได้แยกจากชีวิตจริง ธรรมไม่ได้แยกจากโลก ถ้าไม่มีธรรม โลกก็ไม่มี และเมื่อมีโลกซึ่งเป็นธรรมแล้ว ก็ควรที่จะได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นโลก เป็นธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งพระธรรมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จะทำให้ท่านน้อมมาพิจารณาเห็นอกุศลธรรมที่ตัวเองละเอียดยิ่งขึ้น และจะรู้ว่า ถ้าขณะใดที่สติไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นก็เป็นอกุศล และเวลาที่หลงลืมสติก็มีมาก ซึ่งก็รู้ได้ในชีวิตประจำวัน

ในคราวก่อนเป็นเรื่องของการนอบน้อม หรือการอ่อนน้อมต่อสิ่งที่ควรอ่อนน้อม หรือต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะพิจารณาจิตใจของท่านว่า จิตใจของท่านนี้มีอกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมมากในเรื่องของการอ่อนน้อมต่อสิ่งที่ควรอ่อนน้อม ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด และตามพระวินัยบัญญัติ พระภิกษุณีก็ต้องกราบไหว้ แสดงความเคารพพระภิกษุซึ่งเป็นหัวหน้าของพุทธบริษัท แต่ว่าต้องโดยธรรมด้วย ถ้าภิกษุใดมีความประพฤติไม่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุณีไม่ต้องกราบไหว้ภิกษุผู้ไม่สมควรแก่การกราบไหว้

พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ ภิกขุณีขันธกะ ข้อ ๕๓๓ มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระนครเวสาลีตามพุทธานุสสํ แล้วเสด็จจาริกทางพระนครสาวัตถี เสร็จจาริกโดยลำดับถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่าพระองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น

ครั้งนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุณีด้วยหวังว่า แม้โฉนภิกษุณีพึงรักใคร่ในพวกเรา ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้น้ำโคลนรดนางภิกษุณี รูปใดรด ต้องอาบัติ
ทุกกฏ เราอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุนั้น

ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราจะพึงลงทัณฑกรรมอย่างไร แล้วกราบทูลเรื่องนั้น
แด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์พึงทำภิกษุนั้นให้เป็นผู้ไม่ควรไหว้ ฯ

นี่เป็นชีวิตจริง ไม่ว่าสมัยใดทั้งสิ้น แม้พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานจนถึง
สมัยนี้ สภาพของจิตที่ยังมีกิเลส ยังมีอกุศลธรรม ก็เป็นปัจจัยให้กระทำการรักษาอาการ
การกระทำต่าง ๆ ที่ไม่สมควร โดยเฉพาะถ้าเป็นภิกษุ ก็ไม่ควรแก่การกราบไหว้

**จตุตถสมันตปาสาทิกาแปล อรรถกถาพระวินัย จุลวรรควรรณา
ว่าด้วยอวัณทียกรรมเป็นต้น มีข้อความว่า**

วินิจจัยในคำว่า กทฺทโมทเกน นี้ พึงทราบดังนี้

เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้รดด้วยน้ำโคลนอย่างเดียวก่อนหน้านั้นหามิได้ เมื่อรดแล้วด้วยน้ำ
ใส น้ำย้อม และตม เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นทุกกฏเหมือนกัน

ข้อว่า อวฺนุทฺติโย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภิกฺขุณิสฺสฺสฺสเมน กาทพฺโพ มีความว่า
ภิกษุณีสงฆ์พึงประชุมกันในสำนักภิกษุณี สวดประกาศ ๓ ครั้งอย่างนี้ว่า พระผู้เป็น-
เจ้าชื่อโน้น แสดงอาการไม่น่าเลื่อมใสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย การทำพระผู้เป็นเจ้านั้น
ให้เป็นผู้อันภิกษุณีไม่พึงไหว้ ย่อมชอบใจแก่สงฆ์ ภิกษุณ้น่อมเป็นผู้อันภิกษุณี
ทั้งหลายกระทำเป็นผู้อันตนไม่ควรไหว้ ด้วยสวดประกาศเพียงเท่านี้ จำเดิมแต่นั้น
ภิกษุณ้น่อมภิกษุณีแม่เห็นแล้วไม่พึงไหว้ อย่างที่เห็นสามเณรแล้วไม่ไหว้จะนั้น

อันภิกษุณ้นั้น เมื่อจะประพฤติชอบ ไม่พึงไปสู่สำนักภิกษุณี พึงเข้าไปหาสงฆ์
หรือบุคคลผู้หนึ่งในสำนักนั้นแล นั่งกระโห่ประนมมือ ขอขมาโทษว่า ขอภิกษุณี-
สงฆ์จงอดโทษแก่ข้าพเจ้า ภิกษุณ้นั้นพึงไปสู่สำนักภิกษุณีกล่าวว่า ภิกษุณ้นขอโทษพวก
ท่าน จำเดิมแต่นั้น ภิกษุณีทั้งหลายพึงไหว้ภิกษุณ้นั้น

นี่เป็นการกระทำที่ควร ซึ่งแต่ละท่านต้องทราบตามความเป็นจริงว่า ควรประพฤติอย่างไรต่อใคร เพราะว่าการที่ภิกษุทำอาการที่ไม่น่าเลื่อมใส และการที่ภิกษุทั้งหลายไม่พึงไหว ย่อมชอบใจแก่สงฆ์ เพราะว่าเป็นการอนุเคราะห์ให้หมู่คณะเป็นหมู่คณะที่ดี ถ้ามีบุคคลในหมู่คณะประพฤติไม่ดี ก็จะต้องอนุเคราะห์เกื้อกูลกัน ให้เป็นผู้ที่ประพฤติดี แต่จะต้องเป็นไปตามพระวินัยบัญญัติสำหรับบรรพชิต

เรื่องของการแสดงความเคารพต่อกันและกัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นสภาพของจิตที่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันของแต่ละท่าน แต่ละบุคคล ก็แล้วแต่ว่าสติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมในขณะที่กำลังกระทำกิจนั้น ๆ หรือเปล่า

ใน **พระวินัยบัญญัติ จุลวรรค ภาค ๒ มูลเหตุอุปัชฌายวัตร** ท่านผู้ฟังจะได้เห็นถึงการขัดเกลากิเลสทุกทาง แม้ในเรื่องของกิจที่จะต้องพึงกระทำต่อผู้ที่เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ด้วย

ข้อความใน **พระวินัยบัญญัติ จุลวรรค ภาค ๒ วัตตขันธก มูลเหตุอุปัชฌายวัตร ข้อ ๔๓๘** มีว่า

สมัยนั้น สัทธิวีhariกทั้งหลาย ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ... ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนสัทธิวีhariกทั้งหลาย จึงไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ข่าว่าสัทธิวีhariกทั้งหลาย ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ จริงหรือ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า

จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคทรงติเตียนว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ไฉนสัทธิวีhariกทั้งหลาย จึงได้ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของพวกเธอ นั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ...

ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติอุปัชฌายะวัตรแก่
สัททวิहारิกทั้งหลาย โดยประการที่สัททวิहारิกทั้งหลาย พึงประพฤติเรียบร้อยใน
อุปัชฌายะ ฯ

พระอุปัชฌาย์ หมายความว่าถึงพระภิกษุซึ่งเป็นผู้อุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มี
ศรัทธาที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

ข้อความต่อไป

อุปัชฌายะวัตร

ข้อ ๔๓๙

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัททวิहारิกพึงประพฤติชอบในอุปัชฌายะ วิธีประพฤติ
ชอบในอุปัชฌายะนั้น ดังต่อไปนี้

สัททวิहारิกพึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเชยียงบ่า แล้วถวายไม้
ชำระฟัน ถวายน้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้ ถ้ายาคูมี พึงล้างภาชนะ แล้วน้อมยาคุเข้า
ไป เมื่ออุปัชฌายะดื่มยาคุแล้ว พึงถวายน้ำ รับภาชนะมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้เรียบร้อย
อย่าให้กระทบ แล้วเก็บไว้ เมื่ออุปัชฌายะลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้างั้นนรก
พึงกวาดที่นั้นเสีย

ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาส ถ้าท่านมีโอกาสที่จะแสดงความนอบน้อมต่อ
ผู้ที่ควรนอบน้อม ก็ควรจะกระทำกิจอย่างนี้ด้วย

ข้อความต่อไปมีว่า

ถ้าอุปัชฌายะประสงค์จะเข้าบ้าน พึงถวายผ้าห่ม พึงรับผ้าห่มผลัดมา พึง
ถวายประคดเอว พึงซ้อนผ้าห่มสองชั้นถวาย พึงล้างบาตรแล้ว ถวายพร้อมทั้งน้ำ ถ้า
อุปัชฌายะปรารภนาให้เป็นปัจฉาสมณะ พึงปกปิดกายให้มีมณฑลสาม ห่มให้เป็น
บริมณฑล คาดประคดเอว ซ้อนผ้าห่มสองชั้นห่มคลุม กลัดลูกดุม ล้างบาตรแล้วถือ
ไป เป็นปัจฉาสมณะของอุปัชฌายะ ไม่พึงเดินให้ห่างนัก ให้ชิดนัก พึงรับวัตถุที่เนื่อง
ในบาตร เมื่ออุปัชฌายะกำลังพูด ไม่พึงพูดสอดขึ้นในระหว่าง ๆ เมื่ออุปัชฌายะกล่าว

ถ้อยคำใกล้ต่ออาบติ ฟังห้ามเสีย เมื่อกลับ ฟังกลับมาก่อน แล้วป้อนาสนะไว้ ฟังวาง น้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ ฟังรับบาตร จีวร ฟังถวายผ้าห่ม ผัด ฟังรับผ้าห่มมา ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ ฟังผึ่งแดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด ฟังพับจีวร เมื่อจะพับจีวร ฟังพับจีวรให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจมิให้มีรอยพับ ตรงกลาง ฟังสอดประคดเอวไว้ในขนาดจีวร

เป็นเรื่องของความฉลาด กิจการงานทุกอย่างที่กระทำ ต้องทำด้วยความฉลาด ด้วยการมนสิการ ควรใส่ใจว่าจะกระทำกิจอย่างไร แม้แต่เวลาที่จะกลับ ก็ต้องกลับ ก่อน เพื่อจะได้จัดเตรียมทุกสิ่งทุกอย่างให้เรียบร้อย คือ เมื่อกลับมาแล้ว ต้องป้อนาสนะไว้ วางน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ แล้วก็รับบาตรจีวร ถวายผ้าห่มผัด ฟังรับผ้าห่มมา ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ ฟังผึ่งแดดสักครู่หนึ่ง แม้แต่การผึ่งแดด ก็จะต้องเป็นไปด้วยการใส่ใจที่จะทำให้เรียบร้อย ด้วยความฉลาด

เมื่ออุปัชฌายะกลับมาแล้ว ข้อความต่อไปมีว่า

ถ้าบิณฑบาตมี และอุปัชฌายะประสงค์จะฉัน ฟังถวายน้ำ แล้วน้อม บิณฑบาตเข้าไป ฟังถามอุปัชฌายะถึงน้ำฉัน เมื่ออุปัชฌายะฉันแล้ว ฟังถวายน้ำ รับบาตรมา ถอดผ้า ล้างให้เรียบร้อยอย่าให้กระทบ ล้างเช็ดให้หมดน้ำ แล้วฟืนผึ่งไว้ที่แดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด ฟังเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร ฟังเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียงหรือใต้ตั่ง แล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรไว้บนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร ฟังเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบรวจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายจีวรไว้ข้างนอกขนดไว้ข้างใน แล้วเก็บจีวร เมื่ออุปัชฌายะลุกขึ้นแล้ว ฟังเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก ฟังกวาดที่นั้นเสีย

ปกติท่านผู้ฟังก็ทำอย่างนี้อยู่แล้วใช่ไหม เวลาที่รับประทานอาหาร หรือเวลาที่กระทำกิจในบ้าน ถ้าจะให้เรียบร้อย ก็ต้องกระทำให้ถูกต้องตามควรด้วย

ข้อความต่อไปมีว่า

ถ้าอุปัชฌายะใครจะสงวนน้ำ ฟังจัดน้ำสงวนถวาย ถ้าต้องการน้ำเย็น ฟังจัดน้ำเย็นถวาย ถ้าต้องการน้ำร้อน ฟังจัดน้ำร้อนถวาย ถ้าอุปัชฌายะใครจะเข้าเรือนไฟ ฟังบอกจน แช่ดิน ถือกตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วเดินตามหลังอุปัชฌายะไป ถวายตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วรับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฟังถวายจน ถวายดิน ถ้าอุตสาหะอยู่ ฟังเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ ฟังเอาดินทาหน้า ปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ อย่างนี้เปียดภิกขุผู้เถระ อย่าเกิดกันอาสนะภิกขุใหม่ ฟังทำบริกรรมแก่อุปัชฌายะในเรือนไฟ เมื่อออกจากเรือนไฟ ฟังถือกตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ ฟังทำบริกรรมอุปัชฌายะแม่น้ำน้ำอาบเสร็จแล้ว ฟังขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้าแล้วฟังเช็ดน้ำจากตัวของอุปัชฌายะ ฟังถวายผ้านุ่ง ผ้านุ่งสมาธิ ถือกตั้งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ ฟังวางนัลลางเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ ฟังถามอุปัชฌายะด้วยน้ำดื่ม

ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี ฟังขอให้อุปัชฌายะแสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา ฟังสอบถาม อุปัชฌายะอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ ฟังปัดกวาดเสีย เมื่อปัดกวาดวิหาร ฟังขนบาตร จีวรออกก่อน แล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฟังขนผ้าปูนั่งและผ้าปูนอน พูกหมอน ออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เติงตั้ง สัทธิวิหาริกฟังยกต่ำ ๆ ทำให้ดี อย่าให้ครูดสี กระทบกระแทกบานและกรอบประตู ตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เติงรองเท้า เติงกระโถน พนักอิง ฟังขนออกไปตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้นฟังสังเกตที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกไปวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่างและมุมห้องฟังเช็ดเสีย ถ้าฝ่าเขาทำบริกรรมด้วยน้ำมัน หรือพื้นเขาทาสีดำขึ้นรา ฟังเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขาไม่ได้ทำ ฟังเอาน้ำประพรมแล้วเช็ดเสียด้วยคิดว่า อย่าให้ฝุ่นกลบวิหารดังนี้ ฟังกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้นฟังผึ่งแดด ชำระ เคาะ บัด แล้วขนกลับปูไว้ดังเดิม เติงรองเท้า เติงฟังผึ่งแดด บัด เช็ด แล้วขนกลับไปตั้งไว้ที่เดิม เติงตั้ง ฟังผึ่งแดด ขัดสี เคาะ ยกต่ำ ๆ ทำให้ดี อย่าให้ครูดสี กระทบกระแทกบานและกรอบประตู ขนกลับตั้งไว้ตามเดิม พูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน กระโถน พนักอิง

ฟังผึ่งแดด ชำระล้าง เคาะ บัดเสีย แล้วชนกลับตั้งไว้ตามเดิม ฟังเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร ฟังเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำได้เดียว หรือได้ตั้ง แล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรบนพื้นทีปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร ฟังเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบรวางจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ข้างใน เก็บจีวร

ถ้าลมเจือด้วยฝนคลีพัดมาแต่ทิศตะวันออก ฟังปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้าลมเจือฝนคลีพัดมาแต่ทิศตะวันตก ฟังปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าลมเจือฝนคลีพัดมาแต่ทิศเหนือ ฟังปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าลมเจือฝนคลีพัดมาแต่ทิศใต้ ฟังปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาวฟังเปิดหน้าต่างกลางวัน กลางคืนฟังปิดเสีย ถ้าฤดูร้อน กลางวันฟังปิด กลางคืนฟังเปิด ถ้าบริเวณชุ่มน้ำ โรงฉน์ โรงไฟ วัจจุฏฐกรก ฟังปิด กวาดเสีย ถ้าน้ำฉน์ น้ำใช้ไม่มี ฟังจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี ฟังตักมาไว้ใน หม้อชำระ

ไม่ทราบท่านผู้ฟังคิดหรือไม่ว่า สัททวิหาริกซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอุปัชฌายะนี้ จะต้องอบรมเจริญสติ ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะที่กำลังกระทำ กิจเหล่านี้ด้วย ไม่ใช่ว่ากระทำกิจให้เสร็จเสียก่อน แล้วจึงจะเจริญสติปฏิฐาน ไม่ใช่ อย่างนั้น

๕๙๘

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านอ่านพระไตรปิฎกแล้วถามว่า ทำไมพระผู้มีพระภาคทรงเน้นเรื่องของสมาธิ นั่นเป็นการอ่าน เป็นความเข้าใจของท่านผู้นั้น แต่ตามความจริง พระผู้มีพระภาคทรงเน้นเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ ตามความเป็นจริง

ในพระวินัยปิฎกก็ดี ในพระสุตตันตปิฎกก็ดี ในพระอภิธรรมปิฎกก็ดี ไม่ได้หมายความว่า ผู้ที่กระทำกิจเหล่านี้ ในขณะนั้นไม่เจริญสติปัฏฐาน แต่หมายความว่า ผู้ที่ศึกษาและเข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ย่อมรู้ว่าไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมประการใด หรือแม้ในพระวินัยบัญญัติทั้งหมด ผู้ที่เข้าใจในหนทางข้อปฏิบัติแล้ว ก็อบรมเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงทุกอย่างทุกประการ และแม้แต่สังขาริทธิวิริยลักษณะที่กระทำกิจต่อพระอุปัชฌายะ ก็จะต้องอบรมเจริญสติปัฏฐานตามปกติตามความเป็นจริงด้วย มิฉะนั้นแล้ว จะหมายความว่า ลูกศิษย์กระทำกิจบำรุงอาจารย์โดยที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นการเสียเวลาต่อการที่จะอุปสมบท

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เข้าใจพระธรรมวินัยแล้วย่อมทราบ ว่า จุดประสงค์ในการที่จะละกิเลส นั้น ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ศึกษาพระธรรมวินัยทั้งหมดได้ ทั้งบาลี ทั้งอรรถกถา ทั้งกระทำกิจต่ออุปัชฌายะ โดยอบรมเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ ตามความเป็นจริง จนกว่าสามารถที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม

และในระหว่างที่ยังดับกิเลสไม่ได้ ชีวิตก็ต้องเป็นไปตามความจริงตามเพศของบรรพชิตหรือฆราวาส ซึ่งผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันจริง ๆ ของท่านก็คงไม่พ้นจากเรื่องของผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน พูก หมอน พนักอิง เตี้ยงตั้ง ซึ่งทุกคนก็ต้องมีกิจกระทำความสะอาด เพื่อความเป็นอยู่ของชีวิตที่จะดำเนินต่อไป

ข้อความต่อไปมีว่า

ถ้าความกระสันบังเกิดขึ้นแก่อุปัชฌายะ สัทธิวินัยิกพึงช่วยระงับ หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อุปัชฌายะนั้น ถ้าความรำคาญบังเกิดขึ้นแก่อุปัชฌายะ สัทธิวินัยิกพึงช่วยบรรเทา หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อุปัชฌายะนั้น ถ้าทิวฐิบังเกิดแก่อุปัชฌายะ สัทธิวินัยิกพึงให้สละเสีย หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อุปัชฌายะนั้น

นี่เป็นชีวิตประจำวัน

ข้อความต่อไป

ถ้าจิ๋วของอุปัชฌายะจะต้องชัก สัทธิวินัยิกพึงชัก หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงชักจิ๋วของอุปัชฌายะ ถ้าจิ๋วของอุปัชฌายะจะต้องทำ สัทธิวินัยิกพึงทำ หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจิ๋วของอุปัชฌายะ

ถ้าน้ำย้อมของอุปัชฌายะจะต้องต้ม สัทธิวินัยิกพึงต้มเอง หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงต้มน้ำย้อมของอุปัชฌายะ ถ้าจิ๋วของอุปัชฌายะจะต้องย้อม สัทธิวินัยิกพึงย้อม หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจิ๋วของอุปัชฌายะ เมื่อย้อมจิ๋ว พึงย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี เมื่อหยาดน้ำย้อมยังหยดไม่ขาดสาย อย่าหลีกไป

สัทธิวินัยิกไม่บอกอุปัชฌายะก่อน อย่าให้บาตรแก่ภิกษุบางรูป อย่ารับบาตร อย่าให้จิ๋ว อย่ารับจิ๋ว อย่าให้บริวาร อย่ารับบริวารของภิกษุบางรูป อย่าปลงผมให้แก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปปลงผมให้ อย่าทำกรรมแก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปทำกรรมให้ อย่าทำความชวนชาวยแก่ภิกษุบางรูป อย่าสั่งให้ภิกษุบางรูปทำความชวนชาวย อย่าเป็นปัจฉาสมณะของภิกษุบางรูป อย่าพาภิกษุบางรูปไปเป็นปัจฉาสมณะ อย่านำบิณฑบาตไปให้แก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปนำบิณฑบาตมาให้

ไม่บอกลาอุปัชฌายะก่อน อย่าเข้าบ้าน อย่าไปป่าช้า อย่าหลีกไปสู่ทิศ ถ้า
อุปัชฌายะอาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่แล เป็นอุปัชฌายะวัตรของสังฆวิहारิกทั้งหลาย ซึ่ง
สังฆวิहारิกพึงประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ ฯ

เป็นการแสดงความเคารพ ความนอบน้อม โดยการกระทำกิจที่ควรกระทำต่อผู้
ที่เป็นอุปัชฌายะ

เรื่องของชีวิตที่จะต้องเกี่ยวข้องประเพณีเป็นไป นอกจากหน้าที่ของสังฆวิहारิก
ซึ่งจะต้องมีต่อพระอุปัชฌาย์แล้ว แม้แต่กิจของอุปัชฌาย์ที่ควรกระทำต่อสังฆวิहारิกก็มี
มิฉะนั้นแล้ว ก็จะเป็นการกระทำกิจที่ไม่สมบูรณ์ของอุปัชฌายะ ไม่ใช่ว่า เมื่อ
พระอุปัชฌายะอุปสมบทให้แก่กุลบุตรแล้ว ก็ทอดทิ้งไป โดยที่ไม่เกื้อกูล ไม่สงเคราะห์
ไม่อนุเคราะห์ต่อไปอีก เพราะว่าการที่จะมีชีวิตเป็นเพศบรรพชิตอยู่ได้ตลอดไป เป็นสิ่ง
ที่จะต้องอดทนด้วยประการต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอุปัชฌาย์ ก็จะต้อง
สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เกื้อกูลแก่ผู้ที่เป็นสังฆวิहारิกด้วย

สำหรับกิจของพระอุปัชฌาย์ที่พึงประพฤติชอบในสังฆวิहारิก ก็มีลักษณะที่
คล้ายคลึงกัน ซึ่งกิจที่พระอุปัชฌายะจะต้องสงเคราะห์แก่สังฆวิहारิกในทางธรรมนั้นก็
คือ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สังฆวิहारิกวัตร

ข้อ ๔๔๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงประพฤติชอบในสังฆวิहारิก วิธีประพฤติ
ชอบในสังฆวิहारิกนั้น ดังต่อไปนี้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์สังฆวิहारิกด้วย
อุเทศ บริบูรณ์ โอวาท อนุศาสน์ ถ้าอุปัชฌายะมีบาตร สังฆวิहारิกไม่มี
อุปัชฌายะพึงให้แก่สังฆวิहारิก

นอกจากนั้น ข้อความที่จะอนุเคราะห์ ก็อนุเคราะห์เวลาที่สัททวิหริกาพาหุ คือ เกิดป่วยไข้ขึ้น แทนที่สัททวิหริกจะเป็นผู้ที่ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ พระอุปัชฌายะก็พึงลุกแต่เช้าตรู่ และกระทำกิจ คือ ให้ไม้ชำระฟัน ให้น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ให้ยาคุ และกระทำกิจที่สัททวิหริกเคยกระทำต่อท่าน นอกจากนั้น ก็มีมูลเหตุอาจริยวัตร ที่อันเตवासิกทั้งหลายจะต้องประพฤติดต่อกัน ซึ่งข้อความก็โดยนัยเดียวกัน

ถ. ผมในฐานะเรียนมาก็อยากจะพูด อุปัชฌาย์หมายความว่าอย่างไรที่อาจารย์อธิบายไปแล้วว่า เป็นผู้ให้อุปสมบท พระที่จะเป็นอุปัชฌาย์ต้องรู้ธรรม ๘ ประการอะไรบ้าง ผมก็จำไม่ได้ รวมความว่า ต้องรู้จักทำปาฏิโมกข์ รู้จักปฏิบัติวินัย อุปัชฌาย์อย่างน้อยต้องมีพรรษาถึง ๑๐ จึงจะเป็นอุปัชฌาย์ และอุปัชฌาย์เมื่อให้อุปสมบทแก่กุลบุตรจนเป็นพระไปแล้ว พระนั้นมีชื่อเรียก ๓ อย่าง คือ สัททวิหริก อันเตवासิก และศิษย์

สัททวิหริก สัทธ แปลว่า กับ วิหริก แปลว่า อยู่

อันเตवासิก อันเต อันตะ แปลว่า ภายใน วาสิก แปลว่า อยู่ คือ อยู่ภายใน ศิษย์ หมายความว่า ผู้ศึกษาเรียกว่า ศิษย์

ทีนี้คนประเภทไหนจะเรียกว่าอะไร พระที่อุปัชฌาย์บวชให้นี้ เขาเรียกว่า สัททวิหริก ส่วนอันเตवासิก อยู่ห้องเดียวกัน ก็เรียกอันเตवासิก อยู่รวม ๆ กันในกุฏิเดียวกัน ตั้งผู้อาวุโสคนหนึ่งเป็นหัวหน้า คนอื่น ๆ ที่อ่อนกว่า ๆ เรียกว่า อันเตवासิก

สำหรับศิษย์ อย่างผมมาเรียนกับอาจารย์ เรียกว่า ศิษย์ แต่ไม่ใช่สัททวิหริก ไม่ใช่อันเตवासิก

สุ. ขอบพระคุณที่กรุณาอธิบายให้ความหมายภาษาบาลี แต่ที่ใช้อยู่คู่กัน ก็เป็นอุปัชฌาย์กับสัททวิหริก และอาจริยะกับอันเตवासิก

ในเรื่องของความอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อมซึ่งเป็นกุศล สงเคราะห์ในข้อของศีลนั้น เป็นเรื่องซึ่งมีทั่วไปในพระไตรปิฎก แต่ข้อสำคัญที่สุด คือ ท่านผู้ฟังจะต้องระลึกถึงลักษณะสภาพของจิต แม้ในขณะที่กำลังอ่อนน้อม หรือไม่อ่อนน้อม เพื่อที่จะได้ละการยึดถือสภาพธรรมในขณะนั้น ไม่ถือว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล

ขอกล่าวถึงความอ่อนน้อมของท่านพระอานนท์เถระซึ่งท่านมีต่อสงฆ์ หลังจาก
ที่ท่านได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการอ่อนน้อมของท่าน
พระอานนท์ต่อสงฆ์ ขอกล่าวถึงตั้งแต่เริ่มต้นที่ท่านพระมหากัสสปะสังคายนาครั้งที่ ๑
โดยปรารภคำของสุภัททวุฒบวรพชิต ซึ่งท่านพระมหากัสสปะดำริที่จะทำสังคายนา
และท่านก็สมมติภิกษุ ๕๐๐ รูป ตามข้อความใน **พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒
ปัญจสตกชั้นธกะ เรื่องสมมติภิกษุ ๕๐๐ รูป**

ข้อ ๖๑๕

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ถ้ากระนั้น ขอพระเถระจงคัดเลือกภิกษุทั้งหลายเกิด
ขอรับ ครั้นนั้น ท่านพระมหากัสสปะ จึงคัดเลือกพระอรหันต์ได้ ๕๐๐ รูป หย่อนอยู่
องค์หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้กล่าวกะท่านพระมหากัสสปะว่า

ท่านเจ้าข้า ท่านพระอานนท์นี้ยังเป็นเสกขบุคคลอยู่ก็จริง แต่ไม่ลุ่มอำนาจ
ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภัยาคติ และท่านได้เรียนพระธรรมและพระวินัยเป็นอัน
มากในสำนักพระผู้มีพระภาค เพราะเหตุนี้ ขอพระเถระจงคัดเลือกท่านพระอานนท์
เข้าด้วยเถิด

ลำดับนั้น พระมหากัสสปะจึงคัดเลือกท่านพระอานนท์เข้าด้วย จึงพระเถระ
ทั้งหลายปรึกษากันว่า พวกเราจักสังคายนาพระธรรมและพระวินัยที่ไหนดีหนอ ครั้น
แล้วเห็นพร้อมกันว่า พระนครราชคฤห์มีโคจรคามมาก มีเสนาสนะเพียงพอ สมควร
แท้ที่พวกเราจะอยู่จำพรรษาในพระนครราชคฤห์ สังคายนาพระธรรมและพระวินัย
ภิกษุพวกอื่นไม่ควรเข้าจำพรรษาในพระนครราชคฤห์

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปะประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา

ในขณะที่ท่านพระมหากัสสปะคัดเลือกพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป หย่อนอยู่ ๑ รูป
ท่านพระอานนท์ยังไม่ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ท่านบรรลุคุณธรรมเป็นเพียง
พระโสดาบันบุคคล แต่ถึงอย่างนั้น แม้ว่าท่านยังเป็นเสกขบุคคลอยู่ก็จริง แต่เป็นผู้ที่
ไม่ลุ่มอำนาจฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภัยาคติ และท่านได้เรียนพระธรรมและ
พระวินัยเป็นอันมากในสำนักพระผู้มีพระภาค ด้วยเหตุนี้พระเถระทั้งหลายจึงขอให้
ท่านพระมหากัสสปะคัดเลือกท่านพระอานนท์เข้าด้วย

ข้อความต่อไป

เรื่องปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม

ข้อ ๖๑๖

ครั้งนั้น พระเถระทั้งหลายได้ไปพระนครราชคฤห์ เพื่อสังคายนาพระธรรมและพระวินัย แล้วปรึกษากันว่า ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญการปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมไว้ ถ้ากระไรพวกเราจักปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมในเดือนต้น แล้วจักประชุมสังคายนาพระธรรมและพระวินัยในเดือนท่ามกลาง ครั้งนั้น พระเถระได้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมในเดือนต้น ฯ

พระอานนท์สำเร็จพระอรหัต

ข้อ ๖๑๗

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดว่า พຼ່ງนี้เป็นวันประชุม ข้อที่เรายังเป็นเสกขบุคคลอยู่จะพึงไปสู่ที่ประชุมนั้น ไม่ควรแก่เรา จึงยังราตรีเป็นส่วนมากให้ล่วงไปด้วยกายคตาสติ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรีจึงเอนกายด้วยตั้งใจว่า จักนอน แต่ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอนและเท้ายังไม่ทันพ้นจากพื้น ในระหว่างนั้น จิตได้หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เป็นพระอรหันต์ได้ไปสู่ที่ประชุม ฯ

ถ. ท่านพระอานนท์ในราตรีนั้น ก่อนที่จะบรรลุลหรรษ ท่านเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ หรือเจริญแต่กายคตาสติเท่านั้น

ส. ท่านผู้ฟังถามว่า ที่ท่านพระอานนท์ยังราตรีเป็นส่วนมากให้ล่วงไปด้วยกายคตาสติ เป็นการเจริญเฉพาะกายคตาสติเท่านั้น หรือว่าสติปัฏฐานทั้ง ๔ ใช้ไหม

ข้อความในพระไตรปิฎกหลายแห่งแสดงว่า กายคตาสตินั้น คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เช่น ใน **มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ กายคตาสติสูตร** เพราะฉะนั้น ในกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๑๔ บรรพ อานาปานสติ ก็เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐานบรรพหนึ่ง ซึ่งผู้ที่มีความชำนาญมากในการเจริญสติปัฏฐาน หรือว่าเป็นผู้ที่เคยอบรมจนสมาบัติมาก่อน สามารถที่จะบรรลุคุณวิเศษถึงฉานจิตโดยการเจริญอานาปานสติปัฏฐานอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีความว่องไวเพราะมี

ความชำนาญในการเจริญสติปัฏฐานด้วย สามารถที่จะระลึกถึงลักษณะสภาพของลมหายใจซึ่งเป็นเหตุให้บรรลุถึงฌานแต่ละชั้น แล้วก็ละคลายการยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลด้วย เพราะรู้ว่าสภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ้าไม่เป็นผู้ที่มีความชำนาญอย่างยิ่ง ฌานจิตจะไม่เกิดอย่างรวดเร็ว และสติจะไม่ระลึกถึงความเกิดดับของฌานจิต เมื่อไม่ระลึกถึงความเกิดดับ ก็ไม่สามารถที่จะละคลายการเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ และสำหรับอานาปานสตินี้ เมื่อเจริญแล้ว สามารถที่จะรู้ถึงความละเอียดของสภาพของจิตที่กำลังมีลมหายใจเป็นอารมณ์ หรือแม้แต่ความละเอียดของฌานจิตแต่ละชั้นซึ่งมีลมหายใจเป็นอารมณ์ หรือแม้แต่สภาพของเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตที่มีลมหายใจเป็นอารมณ์

ท่านพระอานนท์เป็นเอตทัคคะถึง ๕ ประการ ไม่ใช่แต่เฉพาะในเรื่องพุทธอุปัฏฐากเท่านั้น เพราะฉะนั้น ในที่นี้ไม่ได้แสดงไว้ว่า ท่านพระอานนท์มีอารมณ์สติปัฏฐานบรรพใด แต่แสดงไว้โดยกว้าง ๆ ว่า ยังราตรีเป็นส่วนมากให้ล่วงไปด้วยกายคตาสติ

เพราะฉะนั้น บางท่านซึ่งไม่ทราบว่กายคตาสติหมายความว่าถึงกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็จะเข้าใจว่า หมายความว่าเฉพาะส่วนที่ระลึกถึงความเป็นปฏิรูปของมณ ฑน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น เท่านั้น

๕๔๑

- ถ. วิปัสสนา ผมติดตามมานานแล้ว จะต้องอาศัยศีล สมาธิ หรือไม่
- ส. อาศัยศีลอะไร สมาธิอะไร
- ถ. ศีล ก็คือ ศีล ๕ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ก็ได้ จะต้องอาศัยไหมขณะที่จะเจริญวิปัสสนา จะต้องมศีล มีสมาธิไหม หรือไม่ต้องใช้เลย คนใจบาปหยาบเข้า กักขฬะ ก็เจริญสติปัฏฐานได้
- ส. กำลังยืนอยู่นี้ มีศีลข้อไหน
- ถ. ก็สำรวมกาย วาจา
- ส. สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ คิดที่จะวิริยอุตสาหะอะไรเดี๋ยวนี้หรือไม่ ถ้าไม่คิด องค์ของสัมมาวาจาก็ไม่เกิดร่วมกับสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ องค์ของสัมมากัมมันตะก็ไม่เกิดร่วมกับมรรค ในขณะที่สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
- ถ. ผมเคยไปสำนัก เขาบอกว่า วิปัสสนาให้ดูรูปนั้น ก็พอจะเข้าใจบ้างนิดหน่อย
- ส. เข้าใจว่าอย่างไร
- ถ. เข้าใจว่า ต้องใช้ปัญญา
- ส. ใช้อย่างไร
- ถ. อธิบายลำบาก ไม่ใช่ความคิดนึก วิปัสสนาเขาบอกให้ดูความฟุ้ง ผมไม่เข้าใจ ดูฟุ้งนี้ดูอย่างไร ความฟุ้งนี้เป็นนิรวณ วิจิกิจฉา พระผู้มีพระภาคบอกว่า ต้องขับออกไป จะไปดูทำไม ผมเคยนำไปใช้แล้วไม่เข้าใจ ผมมีข้อสงสัยว่า วิปัสสนานี้ จะต้องอาศัยศีล สมาธิ สติด้วยหรือไม่

ส. สติจะต้องระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เจริญสติปัฏฐาน หมายความว่า ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะที่ระลึกเป็นกิจของ สติ สติเกิดขึ้นจึงกระทำกิจระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ รู้ลักษณะของสิ่งที่ กำลังปรากฏ ถ้าสติไม่เกิดก็หลงลืม เพราะฉะนั้น ไม่มีใครไปใช้สติ แล้วแต่ว่าสติเกิด ขณะใด ก็กำลังระลึก ที่กำลังระลึกเป็นลักษณะ เป็นกิจของสติ

ถ. สติคือการระลึกได้

ส. รู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ

ถ. เจริญวิปัสสนานี้จะต้องอาศัยศีล อาศัยสมาธิใหม่ สมมุติว่า เราดูรูปนั่ง

ส. สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ทางตามีไหม

ถ. มี เช่น พระพุทธรูป

ส. และจะรู้อะไร ทางตาต้องรู้อะไร

ถ. ทางตาไม่รู้ รู้ต้องเป็นปัญญา

ส. ต้องรู้เสียก่อนว่าจะรู้อะไร ถ้าไม่รู้ว่าอะไรจะรู้ อะไร ปัญญาก็ไม่รู้ ทางตามี ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นของจริง เพราะฉะนั้น จะรู้อะไรทางตา ต้องทราบ ก่อน ทางหูมีของจริงกำลังปรากฏ มีลักษณะที่ปรากฏทางหู เพราะฉะนั้น ทางหูจะรู้ อะไร จะต้องทราบไปแต่ละทางทีเดียวว่า ทางตาต้องรู้อะไร ทางหูต้องรู้อะไร ทาง จมูกต้องรู้อะไร ทางลิ้นต้องรู้อะไร ทางกายต้องรู้อะไร ทางใจต้องรู้อะไร

ถ. ผมสงสัยว่า จะต้องอาศัยศีล สมาธิหรือไม่

ส. กำลังยืนอยู่อย่างนี้ มีเห็น อาศัยศีลอะไร

ถ. หมายความว่า คนบาปหยาบซำก็เจริญสติปัฏฐาน วิปัสสนาได้

ส. คนละขณะ ขณะที่สติระลึก ไม่ใช่ขณะที่ทำบาปหยาบซำ ไม่อย่างนั้น ท่านพระองค์ใดมาลก็เจริญสติปัฏฐานไม่ได้

นี่พูดถึงเรื่องความจริงซึ่งทุกท่านจะต้องอบรม ให้ทราบว่า แต่ละขณะก็เป็นแต่ ละขณะจริง ๆ ขณะที่กำลังยืนอยู่เดี๋ยวนี้ สติระลึกอะไรทางไหนได้บ้าง นี่คือการ

เจริญวิปัสสนา วิปัสสนาเป็นปัญญาที่รู้แจ้ง ถ้าขั้นต้นยังไม่รู้ว่า กำลังยืนอยู่ขณะนี้ จะรู้
อะไร ปัญญาการรู้แจ้งก็มีไม่ได้

ถ. วิปัสสนาไม่ต้องอาศัยอะไรเลยหรือ

ส. อาศัยความเข้าใจ

ถ. ผมคิดว่า ก่อนที่จะเจริญวิปัสสนา คนนั้นต้องมีกาย วาจาเรียบร้อย
มีศีล ๕ หรือศีล ๑๐

ส. ท่านผู้ฟังมีศีลมาแล้วใช่ไหม

ถ. ก็มีบ้าง ไม่มีบ้าง

ส. แต่ความเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐานมีแล้วหรือยัง

ถ. ผมเคยไปทำแล้ว การเจริญวิปัสสนา ดูรูปนั่ง

ส. ทำชื่อวิปัสสนา ไม่เอา เอาความเข้าใจเรื่องลักษณะของสภาพธรรมที่
กำลังปรากฏ จะใช้ชื่อไปทำอะไรก็แล้วแต่ เป็นเรื่องชื่อว่าไปทำอะไร แต่นี้เป็นความ
เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ มีความเข้าใจเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
แล้วหรือยัง

เรื่องศีล ก็เคยมีแล้ว เป็นเรื่องของศีลที่เคยมี แต่ว่าเรื่องความเข้าใจลักษณะ
ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏมีหรือยัง นี่คือการเจริญวิปัสสนา ถ้ายังไม่มี ถึงแม้ว่า
เคยมีศีลมาแล้ว แต่ไม่มีความเข้าใจเรื่องการเจริญความรู้ในลักษณะของสิ่งที่กำลัง
ปรากฏ ก็ไม่สามารถที่จะอบรมให้เป็นความรู้แจ้งในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏได้

ถ. วิปัสสนา หมายความว่า รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

ส. รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

ถ. รู้ความเป็นจริงว่า หิว หรือว่าเมื่อย

ส. กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัสกาย

ถ. ก่อนที่จะทำวิปัสสนา เราจะต้องมีอะไรมาก่อน หรือไม่ต้องมีอะไรเลย

ส. ต้องมีความเข้าใจว่า ปัญญาอะไร จะเจริญปัญญาใหม่ ปัญญาอะไร ต้องรู้เสียก่อนว่า ปัญญาอะไร ปัญญาอะไรได้

ถ. ถ้าอย่างนั้น ผมก็มีความเข้าใจผิดว่า คนที่จะเจริญวิปัสสนาจะต้องมีศีล มีสมาธิเสียก่อน

ส. ก็เคยมีแล้ว ท่านผู้ฟังก็บอกว่าท่านมีศีลแล้ว ที่ยังขาดอยู่ คือ ความเข้าใจข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ปัญญาเกิดไม่ได้ ถึงแม้ว่าจะมีศีลแล้ว เพราะฉะนั้น ต้องมีความเข้าใจว่า ปัญญาอะไร ขณะไหนอบรมเจริญอย่างไร ปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงจึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีความเข้าใจตรงนี้ ถึงมีศีลแล้ว มีสมาธิแล้ว ปัญญาก็ไม่เกิดที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ. ผมคิดว่า สมาธิ การรักษาใจมั่น พอลงตั้งมั่นแล้ว จะพิจารณาไปทางไหน ก็ได้ทั้งนั้น

ส. เพราะฉะนั้น ปัญญาอะไร

ถ. ถ้าอย่างนั้นที่ผมเข้าใจก็ไม่ผิด คนที่เจริญวิปัสสนา ต้องมีบาทก่อน เช่น ต้องเรียนอภิธรรม หรือตำราอะไรเสียก่อน

ส. เรียนอะไรมาก็มากแล้ว ปริยัติก็อาจจะเรียนจบเป็นเล่ม ๆ ๙ ปริยเฉท อภิธัมมัตถสังคหะ พระไตรปิฎกก็อ่านแล้ว แต่เข้าใจจริง ๆ หรือยังว่า ปัญญาที่จะต้องอบรมให้เจริญขึ้นนั้น ปัญญานั้นรู้อะไร ถ้ายังไม่เข้าใจ วิปัสสนาเกิดไม่ได้เลย

วิปัสสนา เป็นการใช้รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งต้องอาศัยการอบรมตั้งแต่ขั้นของการฟัง ขั้นของการพิจารณาให้แจ่มแจ้ง เป็นอริยสัจธรรมรอบที่ ๑ คือ เป็นสัจจญาณ เห็นจริง ๆ ว่า จะต้องอบรมเจริญอย่างไร ปัญญาจึงสามารถที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้

ถ. เขาบอกให้ดูฟัง อาจารย์จะแนะได้ไหม ดูฟัง ดูฟังชาน บอกว่า ๑๕ นาทีให้ดูฟัง ผมไม่เข้าใจ

ส. ไม่เข้าใจ ก็ไม่ใช่ปัญญา

ถ. จะดูทำไม

ส. ก็อย่าไปดู

ถ. เขาสอนให้ดูฟัง ๑๕ นาที

ส. ไม่เข้าใจ ก็ไม่ต้องไปดู

ถ. หลับตาเสียหรือ

ส. ไม่ต้องไปดูอะไรทั้งนั้นที่ไม่เข้าใจ ใครให้ดูอะไร ถ้าไม่เข้าใจแล้วไม่ต้องดูทั้งนั้น ดูได้อย่างไรถ้าไม่เข้าใจ

ถ. อาจารย์จะแนะวิธีดูได้ไหม

ส. ไม่ใช่ให้ดู ให้เข้าใจ

ถ. เขาให้ดูรูปนั่ง กำลังนั่งอยู่

ส. ดิฉันไม่ได้ให้ดูรูปนั่ง

ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โลกปรากฏได้ ที่เข้าใจว่าเป็นโลก ก็เพราะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้นการรู้จักโลก ต้องรู้สภาพความจริงที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ทางตา เห็นอยู่ตลอดเวลา ต้องพิจารณาจริง ๆ ว่า ปัญญาควรรู้อะไรในขณะที่กำลังเห็น จึงจะถือว่าเป็นปัญญา

ทางหู ก็มีอีก ปัญญาควรรู้อะไรจริง ๆ จึงจะถือว่าเป็นปัญญา จึงจะเป็นสภาพลักษณะของปัญญา เพราะเหตุว่าสามารถจะแทงตลอดในสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องตัวตนไปทำ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ เจตสิก ๘ ดวง เมื่อเจตสิกซึ่งเป็นสัมมาสติเกิดขึ้น ทำกิจระลึกขอบ รู้ลักษณะของสิ่งที่ควรรู้ ควรศึกษาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นั้นเป็นกิจ คือ การปฏิบัติมรรคของสัมมาสติ เพราะฉะนั้น มรรคมีองค์ ๘ เป็นผู้กระทำกิจ คือ เจริญมรรค ไม่ใช่มี

ตัวตน เราไปนั่งทำ แต่เจตสิกเหล่านี้เกิดขึ้นขณะใด กระทำกิจขณะใด เป็นการเจริญมรรคในขณะนั้น

ถ. มรรคที่เป็นหนทางที่ถูก ที่จะพาไปสู่อริยมรรค มี ๒ ทางใช่ไหม สมถกัมมัฏฐานอย่างหนึ่ง

ส. สมถะ ไม่ใช่มรรคมองค์ ๘ อริยมรรคมองค์ ๘ หมายถึงสติปัฏฐาน

ถ. หมายถึงสติปัฏฐาน ไปทางวิปัสสนาเลยใช่ไหม

ส. ยังไม่ถึง แต่เป็นทางที่จะให้รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง เป็นหนทางที่จะให้วิปัสสนาเกิดขึ้น ถ้ายังไม่มีความเข้าใจอะไรเลย ไปนั่งที่ไหน ไปดูอะไร ก็ไม่มีประโยชน์ทั้งนั้น

ถ. ผมเข้าใจว่า เราต้องทำสมาธิเสียก่อน

ส. สมาธิทำแล้วใช่ไหม

ถ. สมมุติง่าย ๆ อย่างนี้ เราสวดอิติปิโสไปครั้งหนึ่ง ยังฟังชานอยู่ เราก็สวดให้หลายครั้ง จนกระทั่งจิตแน่น และเราจึงจะพิจารณา พิจารณาความแกล้ว ความเจ็บ ความตาย หรือจะพิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับเรา

ส. เอาสมาธิอะไรมาพิจารณาทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้

ถ. ผมให้จิตเป็นสมาธิเสียก่อน

ส. กำลังเห็นขณะนี้ เอาสมาธิอะไรมาพิจารณา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. ต้องรักษาใจให้มั่น ถ้าใจไม่มั่น ทำอะไรไม่ได้

ส. สมาธิก็ทำมาแล้ว เคยทำมาแล้ว เพราะฉะนั้น กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เอาสมาธิอะไรมารู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา จะเอาสมาธิอะไรมารู้ ถ้าอย่างนั้นก็ต้องมีสติปัฏฐาน ๔ ก็เอาสมาธิมารู้ นั่น ไม่ต้องเจริญสติปัฏฐาน ๔

แต่นี้ไม่ใช่อย่างนั้น การอบรมเจริญอริยมรรคมองค์ ๘ คือ การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจสติ สภาพธรรมที่เป็นสติ ขณะที

ระลึกไว้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นความรู้ขึ้น ๆ ที่ละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่สมาธิปฏิฐาน ถ้าไปทำสมาธิเสียก่อน และเอาสมาธิมาฐานันั้น ฐานันี้ ก็ต้องเป็นสมาธิปฏิฐาน แต่ไม่ใช่สติปฏิฐาน

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังพิสูจน์ธรรมได้ ท่านก็เคยมีศีลมาแล้ว ท่านก็เคยทำสมาธิมาแล้ว เอาสมาธิอะไรมารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เอามาอย่างไร เอามาได้ไหม

ถ. ...

ส. กำลังเห็นนี่ละ ท่านลองเจริญสมาธิอะไร และก็เอามารู้ลักษณะที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้

ถ. จิตพุ่งผ่าน ไม่เป็นสมาธิเสียแล้ว

ส. จะเอาสมาธิอะไรมารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เอามาจากไหน เอามาได้อย่างไร สมาธิอะไร

ถ. สมาธิเกิดจากการที่เราจะต้องปฏิบัติ

ส. ขณะนี้ เอามาเลย เอามาได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เอามาไม่ได้ ก็เจริญสติปฏิฐาน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ

ทางตานี้ กว่าจะเป็นความชำนาญ กว่าที่จะชิน ที่จะรู้ในลักษณะของสภาพรู้ ไม่ใช่ตัวตน และก็รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏก็เป็นแต่เพียงของจริงที่เพียงปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่ปรากฏทางอื่นเลย ของจริงปรากฏแต่ละทาง ก็แต่ละอย่าง ถ้าปรากฏทางตา ก็เป็นสีสน်วัตถุต่าง ๆ ซึ่งก็ต้องอาศัยมีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ถ้าไม่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สีสน်วัตถุต่าง ๆ ก็ปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้น ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน ก็ประกอบด้วยธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งจะรู้ได้โดยการสัมผัสทางกาย และก็เห็นได้ เห็นสภาพที่มีอยู่จริง คือ สีสน်วัตถุต่าง ๆ ที่อยู่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งปรากฏทางตา

ลักษณะสภาพของจริงที่ปรากฏแต่ละทาง ก็แต่ละอย่าง เพราะฉะนั้น ต้อง
ระลึกไว้ในสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง จนกว่าปัญญาที่เป็นวิปัสสนาจะรู้แจ้ง
แทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งปรากฏ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. นี่สูงเหลือเกิน เราก็คือในสิ่งที่เป็นอย่างธรรมดา คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย
แต่ก็ไม่เรียกว่า รู้ในทางวิปัสสนา ไม่ใช่รู้จริง

ส. รู้จริง ต้องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งกำลัง
เกิดดับในขณะนี้ รู้จริง ต้องรู้ถึงการเกิดดับของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ ปรากฏให้รู้
ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ณ. ขอบพระคุณ

๖๐๐

ถ. ในมรรคมืองค์ ๘ เขาบำเพ็ญปัญญาก่อน นี่เรียกว่า วิปัสสนา แต่ในหลักของสมณะนั้น เอาศีลขึ้นก่อน เพราะว่าศีลเป็นบาทฐานที่จะทำให้เกิดสมาธิ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว สมาธิก็เกิด เพราะทางของสมณะต้องอาศัยศีลเป็นหลัก แต่ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคล ๔ จำพวก คือ ดอกอุบล ๔ เหล่า คือ บุญวาสนาบารมีของแต่ละบุคคลนั้นไม่เหมือนกัน บางที่ท่านอาจารย์สุจินต์อาจจะบำเพ็ญทางปัญญา มาตั้งหลายร้อยชาติแล้วก็ได้ แต่อย่างบางท่าน มีกระผม เป็นต้น ยังไม่เคยบำเพ็ญอะไรมา จึงบำเพ็ญเรื่องสมณะ และมีความข้องใจอยู่ว่า คนเราไม่เหมือนกัน บุญวาสนาบารมีก็ไม่เหมือนกัน เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ สมณะก็เกิดขึ้น คือ สมาธิก็เกิดขึ้น เมื่อกำลังของสมาธิมาก ปัญญาก็เกิดขึ้น แต่เป็นปัญญาในวงกำลังของสมาธิเท่านั้น เพราะฉะนั้น ขอให้อาจารย์ชี้แจงในลักษณะสมณะกับลักษณะวิปัสสนาปัญญาด้วย

สุ. สมณะเป็นกุศล เป็นความสงบของจิต ซึ่งต้องดีกว่าอกุศลจิตแน่นอน แต่ไม่ใช่กุศลที่จะทำให้ดับสังสารวัฏฏ์ เพราะว่าปัญญาไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าท่านผู้ฟังรู้สึกว่าจะจิตไม่สงบ กระสับกระส่าย จะเป็นเพราะโลภะหรือโทสะก็ตามแต่ มีสติขึ้นสมณะระลึกได้ รู้ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล อย่างเวลาที่โกรธใคร หรือว่าจิตไม่แจ่มขึ้น ก็รู้ได้ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล ถ้ามีเมตตาในบุคคลนั้น โทสะหรือความไม่แจ่มขึ้นของจิตจะไม่มีในขณะนั้น

การเจริญเมตตา คือ ระลึกถึงอารมณ์ซึ่งเป็นปัจจัยให้โกรธด้วยความเมตตาในขณะนั้น ถ้าเมตตาเกิด ความโกรธก็จะไม่เกิดพร้อมกับความเมตตาในขณะนั้นเลย

จิตที่ประกอบด้วยเมตตาเป็นสมณะ เป็นความสงบ เพราะฉะนั้น สมณะจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นการมีเมตตาต่อบุคคลอื่นในขณะหนึ่งขณะใด ซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะของอกุศล ในขณะนั้นไม่ใช่เป็นไปในทาน ไม่ใช่เป็นไปในศีล แต่เป็นไปในเมตตา ซึ่งทำให้จิตสงบ นั่นเป็นสมณะ ที่ละเล็กทีละน้อย ซึ่งควรเจริญ ควรอบรม

เพราะเหตุว่าการมีชีวิตอยู่ก็ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นเป็นประจำ การที่จะให้จิตใจเป็นไปในกุศลที่สูงกว่าชั้นทาน หรือชั้นศีล ก็จะต้องมีการอบรมเจริญพรหมวิหาร ซึ่งเป็นสมถภาวนา ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ถ้าศึกษาเรื่องของความสงบจริง ๆ จะทราบว่า ไม่ใช่เรื่องของสมาธิ แต่ถ้าท่านไม่ได้ศึกษาโดยละเอียด เพียงแต่ไปปฏิบัติจดจ้องที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ก็จะเข้าใจว่า ขณะนั้นจิตสงบจากโลภะ โทสะ

เพราะฉะนั้น เรื่องของสมถภาวนาเป็นเรื่องที่น่าศึกษามาก ขอให้ท่านผู้ฟังได้ทราบว่า ที่ท่านปฏิบัติจริง ๆ เป็นสมถภาวนาหรือเปล่า เพราะเหตุว่าถ้าเป็นสมถภาวนา ต้องเกิดร่วมกับปัญญาทุกครั้ง จิตที่เจริญสมถภาวนาจะต้องประกอบด้วยปัญญาเจตสิกทุกครั้ง นั่นจึงจะเป็นสมถภาวนา

แต่ถ้าไม่มีปัญญา ไม่รู้แม้จุดประสงค์ว่า เจริญสมถะเพื่ออะไร และลักษณะของสมถภาวนานั้นเป็นความสงบของจิตในขณะไหน อย่างไร คือ ต้องสงบจากทั้งโทสะและจากโลภะด้วย เพราะส่วนมากผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องของสมถภาวนาจริง ๆ ท่านไม่เห็นโทษของโลภะเลย ท่านเห็นแต่ความกระสับกระส่าย กระวนกระวาย ความเดือดร้อนของจิตซึ่งเป็นปฏิฆะ เป็นโทสมูลจิต แต่พอมีใครชวนท่านไปเที่ยวสนุก ๆ ท่านก็ไป รับประทานอาหารอร่อย ๆ ท่านก็ชอบ ทุกอย่างที่เป็นอนิฏฐารมณ์แล้ว ท่านไม่กลัวเลย แต่ว่าท่านไม่ชอบอนิฏฐารมณ์ หรือโทสมูลจิต เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ความสงบที่แท้จริงจากโลภะ โทสะ โมหะ

ที่ท่านกล่าวว่า ท่านไปปฏิบัติสมาธิหรือทำสมาธิ ก็ไม่ทราบว่าท่านอบรมเจริญอย่างไร เห็นโทษเห็นภัยของโลภะ โทสะ โมหะในชีวิตประจำวันหรือไม่ และการที่จะอบรมสมาธิซึ่งเป็นการตั้งมั่นคงขึ้นของความสงบของจิตได้ ก็จะต้องอาศัยการเจริญสมถภาวนาเป็นปกติในชีวิตประจำวันด้วย

ถ้าชีวิตประจำวันของท่าน ฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง คิดร้ายต่อคนอื่นบ้าง เบียดเบียนคนอื่นบ้าง ด้วยกาย ด้วยวาจา แต่พอถึงเวลากลางคืนดี ๆ ท่านก็เข้าห้องเจริญเมตตา ก็ไม่ทราบว่าท่านไปเอาเมตตาวันไหน ขณะไหน มาเป็นพื้นเป็นบาทที่จะ

ให้จิตของท่านสงบจนกระทั่งถึงขั้นอุปจารสมาธิ อปปนาสมาธิได้ ในเมื่อตลอดทั้งวัน ท่านก็ไม่เคยระลึกได้เลยว่า จิตของท่านเศร้าหมองขุ่นมัวเต็มไปด้วยอกุศล เต็มไปด้วย การประทุษร้ายทางกาย ทางวาจา ทางจิตกับบุคคลอื่น แต่พอถึงเวลา ก็ไปเข้าห้อง เจริญเมตตาตามัมมภูฐาน ไม่ทราบว่าจะเจริญได้อย่างไร เพราะฉะนั้น เรื่องของ สมถภาวนาเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก และเป็นกุศลจริง ๆ แต่ถ้าไม่ใช่สมถภาวนา ก็ไม่ใช่กุศล

เพราะฉะนั้น เรื่องของสมาธิที่ปฏิบัติกันอยู่ ส่วนใหญ่แล้วจะไม่ใช่เป็นเรื่องของ ความสงบจากโลภะ โทสะ โมหะ

ถ. อาจารย์กล่าวแทงดูใจดำจริง ๆ คนที่ทำสมาธิ ก็เหมือนกันกับคนที่ ไม่ได้ทำสมาธิ คือ ไม่ชอบแต่เฉพาะโทสะ แต่ชอบโลภะ ทำสมาธิเท่าไร ๆ ไม่เห็นโทษ ของโลภะ ชอบโลภะ แต่โทสะไม่ชอบ ไม่ว่าคนนั้นจะทำสมถะก็ดี หรือไม่ได้ทำสมถะ ก็ดี เป็นอุปนิสัยของคนทั่วไป

เรียนถามอาจารย์ว่า การแผ่เมตตา กับการแผ่ส่วนกุศลนั้น เหมือนกันหรือ ต่างกันอย่างไร

สุ. การเจริญเมตตาเป็นการเจริญสมถภาวนา การแผ่ส่วนกุศลเป็นการอุทิศ ส่วนกุศลที่เป็นปัตติทานมัย ไม่เหมือนกัน

ถ. ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ในเมืองสาวัตถี วันนั้นมีพระภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด มีพระภิกษุ หลายรูปเข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุรูปนั้นคงจะ ไม่ได้แผ่เมตตาให้กับพญางูทั้ง ๔ ถ้าแผ่เมตตาให้แก่พญางูทั้ง ๔ แล้ว ภิกษุนั้นคงจะไม่ ถูกงูกัดตาย ผมสงสัยว่า ถ้าเราแผ่เมตตาให้กับพญางูทั้ง ๔ งูที่จะมากัดเรา แต่เมื่อ เราแผ่เมตตา เขาจึงไม่มากัดเรา เพราะได้รับคำสั่งจากพญางู หรือว่าได้รับเมตตาจาก เราโดยตรง

สุ. เรื่องของการแผ่เมตตาที่ท่านผู้ฟังสงสัย ก็น่าคิด แผ่เมตตาท่านทำ อย่างไรที่จะแผ่ให้กับพญางู มีวิธีการไหม วิธีแผ่เมตตาของท่านทำอย่างไร

ถ. ในพระไตรปิฎกเขาก็กล่าวไว้ แต่ผมจำไม่ได้

ส. แม่ คือ การขยายกว้างออก ก่อนที่จะถึงงู ถึงใครบ้าง ยังไม่ไปถึงไหนเลย เมื่อกลัวงู ก็แผ่ให้งูเลย ข้ามไปหมด เพราะมุ่งจุดประสงค์จะไม่ให้งูกัด นี่คือการคิดความเข้าใจของท่านผู้ฟังในเรื่องของการแผ่เมตตา ซึ่งความหมายที่แท้จริงไม่ใช่อย่างนั้น เรื่องของการภาวนาเป็นการอบรมให้เกิดขึ้นเป็นอุปนิสัยเนื่อง ๆ บ่อย ๆ เพราะฉะนั้น ท่านมีเมตตาจริง แต่เล็กน้อยเหลือเกิน ไม่มากเลย กับบางท่านบางบุคคลเท่านั้น บางหมู่ บางเหล่า แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ก่อนที่จะไปถึงพญางูหรืองูทั้งหลาย จิตของท่านขณะนี้เมตตากับใครบ้าง ยังติดขัดอยู่ที่คนไหน ก็แผ่ไปอย่าข้ามไปถึงงู

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญเมตตาที่กว้างขวางขึ้น ก็ต้องไม่จำกัดเฉพาะในวงแคบ ในบุคคล ในกลุ่ม ในหมู่คณะของท่าน แต่ว่าจะต้องกว้างออก ๆ จนถึงทุกสัตว์ทุกชีวิต ถ้ายังไม่ถึงทุกสัตว์ ทุกชีวิต ก็ถูกสัตว์กัด ต่อเมื่อไรถึงทุกสัตว์ ทุกชีวิต เป็นเมตตาที่เปี่ยมล้นอย่างแท้จริง ก็ไม่ต้องห่วงเกรงอันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น

แต่ต้องเข้าใจว่า ความหมายของการแผ่เมตตา นั้น คือ ให้มีเมตตาจริง ๆ ในใจ ซึ่งถ้าเป็นเมตตาจริง ๆ แล้ว ในขณะนั้นไม่โกรธ และไม่เบียดเบียนทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจด้วย กายไม่เบียดเบียนจริง วาจาก็ไม่ได้เบียดเบียนจริง แต่ใจเบียดเบียนก็ไม่ได้ ในขณะนั้นก็ไม่ใช้เมตตา

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญความสงบ หรือว่าเจริญกุศลขั้นภาวนานี้ เกิดพร้อมกับสติสัมปชัญญะ รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงในขณะนั้นแล้วแต่ว่าในขั้นของสมณะ หรือว่าในขั้นของสติปัฏฐานซึ่งเป็นวิปัสสนา ถ้าในขั้นของสมณภาวนาแล้ว ตัวท่านนั้นแหละเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยเมตตา ไม่ใช่สภาพของเมตตาซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ยังครองเมตตานั่นว่า เป็นเราที่มีเมตตา เราเป็นผู้เปี่ยมด้วยเมตตา ถึงแม้ว่าท่านจะแผ่เมตตาไปกว้างไกลสักเท่าไรก็ตาม แต่สติไม่ระลึก รู้ลักษณะของเมตตาตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็ยัง

เป็นชั้นของสมณภวณา คือ ยึดถือว่าตัวท่านเป็นผู้ที่ประกอบด้วยเมตตาที่กว้างใหญ่มาก

ถ. คำว่า เมตตา ก็พูดกันมาตั้งแต่ก่อนผมเกิด ความจริงเมตตานั่นคืออะไร อาจจะไม่รู้ เมตตานี้ไม่ใช่ศัพท์ภาษาไทย

การแผ่เมตตา คือ แผ่ความเป็นเพื่อน อย่างงูเขาเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ก็เป็นเพื่อนเป็นฝูงกับเรา เพื่อนสนิทก็ต้องรักใคร่กัน แผ่เมตตา คือ แผ่ความเป็นเพื่อน แผ่ความเป็นกันเองของเรา คำว่า เมตตา มาจาก มิตฺต หรือ มิตร หรือไมตรี เราใช้เป็นภาษาไทยเสียจนเคยชิน แผ่เมตตา คือ แผ่ความเป็นกันเอง หรือความเป็นเพื่อน อย่างงูจะกัดเราเพราะเห็นว่าเป็นศัตรู เราก็แผ่ความเป็นเพื่อน เพื่อนก็คงไม่คิดร้ายกับเพื่อนหรอก คือ ทำความเป็นเพื่อน ทำความสนิทสนม จะเป็นสัตว์ บุคคล หรือใคร ๆ เราก็แผ่ความเป็นกันเอง ก็ไม่ทำร้ายกัน

สุ. เพราะฉะนั้น ถ้าไม่อบรมที่จะมีเมตตาให้เป็นปกติชีวิตประจำวัน ให้เป็นอุปนิสัยจริง ๆ แล้ว เวลาเจองูนี้แผ่ได้ไหม แผ่ไหวไหม

ถ. หมายความว่า เราต้องเคยทำมาก่อน ทำไว้ก่อน ปัจจุบันทันด่วนผมเชื่อว่าไม่ทันหรอก

สุ. เพราะฉะนั้น ก็ตรงกับความหมายของภวณา คือ อบรมให้เป็นอุปนิสัย ในการที่จะเป็นผู้สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ นั่นก็เป็นสมณภวณา

ถ. เรื่องท่านพระอานนท์ รู้สึกว่า เท่าที่ท่านเจริญกายคตาสติล่วงราตรีเป็นอันมากนั้น ผมคิดเองว่า ท่านคงจะมุ่งบรรลุพระอรหันต์ในคืนนั้น เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้แล้วว่า ท่านจะบรรลุพระอรหันต์ในวันนั้น และถ้าท่านไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ ที่ท่านพระมหากัสสปะตั้งให้ท่านเป็นผู้เข้าไปทำสังคายนาเข้าที่ประชุมด้วย ผู้ที่จะเข้าประชุมจะต้องเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทา ๔ ทั้งนี้ ถ้าท่านไม่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทา ๔ นั้น ก็คงจะอายเขา ขายหน้าเขา เพราะฉะนั้น คืนนั้นท่านก็พยายามเจริญกายคตาสติ มุ่งที่จะให้เป็นพระอรหันต์ในคืนนั้น แต่แล้วก็ยังไม่บรรลุ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นท่านคงจะอ่อนใจ ทอดธุระ ไม่

อยากจะทำบรรลุแล้ว คงจะหมดหวังแล้วในคืนนั้น จึงจะนอนเสีย คิดว่าจะนอน เมื่อท่านกำลังเอนตัว เขาก็ยังไม่ทันขึ้นจากพื้น ศีรษะก็ยังไม่ทันถึงหมอน ท่านก็มีปัญญาเกิดขึ้น บรรลุเป็นพระอรหันต์ ขณะที่อรหัตตมรรคจิตกับอรหัตตผลจิตเกิดขึ้น ก็หมายความว่า ไม่ต้องมีเจตนาอยากจะให้เกิด ก็เกิดขึ้นมาได้เอง

เพราะฉะนั้น การปฏิบัตินี้ ผู้ที่จะเจริญวิปัสสนา ก็ต้องพยายามศึกษาและเข้าใจข้อปฏิบัติให้ถูกต้อง ส่วนญาณต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นนั้น ก็เกิดของเขาเอง ถ้ามีเหตุมีปัจจัยเพียงพอแล้ว ไม่ต้องไปมุ่งหวังอะไรทั้งสิ้น

ส. ไม่ทราบว่าเป็นความคิดของท่านผู้ฟังเอง หรือว่าได้ยินได้ฟังมา

ถ. คิดเอง

ส. ท่านผู้ฟังท่านอื่น ได้ยินมาในลักษณะไหนบ้าง

ถ. ผมก็เรียนมามาก แต่ไม่พบสักที มีแต่เขาว่า เป็นพุทธประเพณี พุทธอุปัฏฐากจะต้องสำเร็จชั้นโสดาบันเท่านั้น ทุก ๆ พุทธกาลมา ทำไมถึงต้องเป็นอย่างนั้น นี่ก็เหลือวิสัย ผู้ที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก พระสารีบุตรก็เคย แต่ท่านเป็นอุปัฏฐากชั่วคราว ส่วนท่านพระอานนท์ ท่านตั้งความปรารถนาของท่านมา เพราะฉะนั้น ตำแหน่งอุปัฏฐากจะต้องสำเร็จอย่างท่านพระอานนท์ คือ สำเร็จแค่ชั้นพระโสดาบันเท่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว จึงจะได้เป็นพระอรหันต์ เขาเรียกว่า พุทธประเพณี จะเท็จจริงอย่างไร ผมก็ไม่ทราบ เป็นแต่เขาเล่า ๆ กันมา

ส. ตามที่ท่านผู้ฟังหลายท่านก็คงจะเคยได้ยินได้ฟังมา ที่เล่าสืบ ๆ กันมาว่า ท่านพระอานนท์ในคืนก่อนที่จะกระทำสังคายยานั้น ท่านก็ได้พากเพียรเจริญสมณธรรมเป็นอันมากจนเหนื่อยอ่อนแล้วก็ไม่บรรลุ เพราะฉะนั้น ท่านก็จะนอนเสีย และก็บรรลุในขณะนั้น

แต่ข้อความตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ไม่เป็นอย่างนั้น คือ ไม่ใช่หมายความว่า ท่านพากเพียร คล้ายกับคนที่ไม่รู้หนทาง และไม่สามารถที่จะบรรลุได้ จนกระทั่งอ่อนใจหรือว่าหมดหวัง ก็เลยเลิกปฏิบัติ และก็บรรลุในขณะที่เลิกปฏิบัติ ในขณะที่จะนอน หลายท่านอาจจะเคยได้ยินได้ฟังมาอย่างนั้น

ผู้ฟัง ความจริงที่ท่านอาจารย์อธิบายถึงเรื่องท่านพระอานนท์สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ระหว่างที่ท่านจะลงนอน ศีรษะก็ยังไม่ถึงหมอน เข่าก็ยังไม่พ้นพื้น ระหว่างที่ท่านจะลงนอน ความเข้าใจของดิฉันก็ว่าเพราะสติ การปฏิบัติของท่าน ท่านก็ต้องอาศัยสติทั้งนั้นที่ระลึกรู้อิริยาบถน้อยใหญ่ หรืออิริยาบถในบรรพทั้งหมด หรือบรรพอะไรบรรพหนึ่งก็ได้ เพราะฉะนั้น ระหว่างที่ท่านจะเอนตัวลงนอนนั้น สติท่านจะต้องระลึกอยู่แล้วว่า จะต้องเอนลงที่ตรงนี้ว่าจะนอน เมื่อสติระลึกขึ้น ก็ได้บรรลุระหว่างที่ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน เข่าก็ยังไม่พ้นจากพื้น อันนี้เป็นลักษณะของการเจริญสติ

ถ. กระผมมีความสงสัย คือ ทางโลก ๆ เรา ข้าราชการก็มียศเป็นชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ชั้นพิเศษ นายร้อย นายพัน นายพล จอมพล ส่วนพระเถรานุเถระก็มีเจ้าคุณ สมเด็จ ส่วนพระอริยเจ้าก็มีการละสังโยชน์ต่าง ๆ ตามขั้นตามภูมิ ส่วนพระอรหันต์นั้นก็มันเป็นเอตทัคคะ ถามอาจารย์ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายมีอะไรเป็นเครื่องยศ

ส. อริยศใหญ่ที่สุด เหนือยศใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ. พระอริยเจ้ามีอะไรเป็นเครื่องยศ มีคุณธรรมอะไรเป็นเครื่องยศ

ส. ความเป็นอริยะ เหนือยิ่งกว่ายศใด ๆ

ถ. ความเป็นอริยะนั้นเป็นเครื่องยศจริง แต่คุณธรรมที่จะให้เกิดอริยะนั้นมีอะไรบ้าง ที่จะทำให้เกิดเป็นอริยะ

ส. โภธิปักขิยธรรม ๓๗

